

Sisäministeriö
Inrikesministeriet

Muistio

4.5.2022

VN/6332/2022
SM011:00/2022

Ukrainasta siirtymään joutuneiden oleskelu Suomessa

Postiosoite
Postadress
Postal Address
Sisäministeriö

PL 26
00023 Valtioneuvosto

Käyntiosoite
Besöksadress
Office

Kirkkokatu 12
Helsinki

Puhelin
Telefon
Telephone

0295 480 171
+358 295 480 171

Faksi
Fax
Fax

09 160 44635
+358 9 160 44635

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet

kirjaamo.sm@govsec.fi
www.intermin.fi

Sisällys

1	Johdanto.....	4
2	Tilapäinen suojelu.....	4
2.1	Tilapäisen suojelun saajat.....	5
2.2	Tilapäisen suojelun myöntämiseen liittyvä menettely.....	5
2.2.1	Oikeusapu ja valitusoikeus.....	6
2.2.2	Jatkolupa.....	6
2.3	Perheenyhdistäminen.....	6
2.4	Kirjaaminen väestötietojärjestelmään ja kotikuntamerkintä.....	7
2.4.1	Perhesuhteiden rekisteröinti väestötietojärjestelmään.....	8
2.5	Oikeus vastaanottopalveluihin.....	8
2.5.1	Majoitus.....	9
2.5.2	Sosiaali- ja terveystalvet.....	9
2.5.3	Vastaanottoraha.....	10
2.6	Oikeus muihin valtion ja kuntien palveluihin ja etuuksiin.....	11
2.6.1	Kotoutumiseen liittyvät talvet.....	11
2.6.2	Työnteko-oikeus ja työllisyyteen liittyvät talvet.....	11
2.6.3	Sosiaali- ja terveystalvet.....	13
2.6.4	Kelan asumisperusteiset etuudet.....	13
2.7	Opiskelu.....	14
2.7.1	Aikuisten perusopetus ja vapaa sivistystyö.....	14
2.7.2	Lukiokoulutus ja ammatillinen koulutus.....	14
2.7.3	Korkeakoulutus.....	15
2.7.4	Opintotuki.....	15
2.8	Tilapäistä suojelua saavat lapset.....	15
2.8.1	Ilman huoltajaa olevat lapset.....	16
2.8.2	Jäljittäminen.....	16
2.8.3	Varhaiskasvatus.....	17
2.8.4	Oppivelvollisuus sekä perus- ja esiopetus.....	18
2.8.5	Lastensuojelu.....	18
3	Kansainvälisen suojelun hakeminen.....	19
4	Oleskeluluvan hakeminen.....	20
4.1	Yleiset edellytykset ja oleskeluluvan hakeminen.....	20
4.2	Tilapäisen luvan peruutus, jos saa muun luvan.....	20
4.3	Työntekijän oleskelulupa.....	21
4.4	Kausityöhön perustuva oleskelu.....	21
5	Oleskelu ilman oleskelulupaa.....	22

5.1	Oleskelu viisumivapaasti tai ilman oleskeluoikeutta	22
5.2	<i>Työnteko ilman oleskelulupaa</i>	22
5.3	Oikeus kuntien ja valtion tarjoamiin palveluihin ja etuuksiin ilman oleskelulupaa.....	23
5.3.1	Sosiaali- ja terveyspalvelut	23
5.3.2	Perus- ja esiopetus, varhaiskasvatus.....	23
6	Ihmiskaupan ja muun hyväksikäytön tunnistaminen.....	23
7	Lisätietoa	25

1 Johdanto

Tämän asiakirjan on tarkoitus toimia viranomaisten yhteisenä muistiona Ukrainasta siirtymään joutuneiden Suomessa oleskeluun liittyviin kysymyksiin ja tukea viranomaisten sisäisten ohjeistusten sekä kuntien ohjeistuksen laatimisessa sekä kansalaisten kysymyksiin vastaamisessa. Tiedon yhteen kokoaminen myös tukee mahdollisten ongelmatilanteiden tunnistamista ja ratkaisujen löytämistä.

Ukrainasta siirtymään joutuneilla on mahdollisuus hakea tilapäistä suojelua, joka otettiin ensimmäistä kertaa käyttöön 4.3.2022. Tämä on ensimmäinen kerta, kun Suomessa myönnetään tilapäiseen suojeluun perustuvia oleskelulupia, joten käytännön järjestelyt ja ohjeistus niin hakemusten rekisteröinnin, päätöksenteon ja luvan saajille tarjottavien palveluidenkin osalta ovat muotoutumassa. Muistiossa käsitellään tilapäisen suojelun myöntämiseen liittyviä menettelyitä sekä tilapäisen suojelun asemaan liittyviä oikeuksia, palveluita ja etuuksia. Ukrainasta siirtymään joutuneilla on edelleen mahdollisuus hakea myös muita oleskelulupia eivätkä kaikki tulijat välttämättä halua hakeutua suojelun piiriin. Käsillä oleva muistio kattaa siksi myös muihin oleskelulupiiin liittyvät menettelyt.

Muistion lopussa käsitellään myös oleskelua Suomessa ilman oleskelulupaa. Ukrainasta on saapunut Suomeen ihmisiä sekä viisumivapaasti että ilman voimassa olevaa oleskeluoikeutta. Ukrainalaiset biometrisen passin haltijat voivat oleskella Schengen-alueella eli myös Suomessa viisumivapaasti 90 päivän ajan. Kaikilla ukrainalaisilla tai Ukrainasta siirtymään joutuneilla muiden maiden kansalaisilla ei kuitenkaan välttämättä ole viisumivapauteen oikeuttavaa asiakirjaa tai viisumia.

Muistio on koottu sisäministeriön johdolla ja sen laatimiseen ovat osallistuneet työ- ja elinkeinoministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, valtiovarainministeriö, ulkoministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, Maahanmuuttovirasto, Poliisihallitus, Rajavartiolaitos, Digi- ja väestötietovirasto ja Kansaneläkelaitos. Muistio kuvaa toimintatapoja 25.4.2022 ja sitä tullaan päivittämään sitä mukaa kun tarkentavaa ohjeistusta valmistuu viranomaisten välisessä yhteistyössä. Muistion pohjalta voidaan laatia myös tarkentavia teemakohtaisia ohjeistuksia eri viranomaisten toimesta.

2 Tilapäinen suojelu

EU:n neuvosto on tehnyt päätöksen aktivoida ensimmäistä kertaa tilapäisen suojelun direktiivi. Päätös tuli voimaan 4.3. ja tästä lähtien Suomessa on voitu antaa tilapäistä suojelua neuvoston päätökseen kuuluvalla ryhmälle. Neuvoston päätös määrittää suojelun kohderyhmän ja sen, mistä päivästä alkaen suojelua myönnetään. Muilta osin suojelun sisältö käy ilmi suoraan direktiivistä.

Tilapäisen suojelun direktiivi on tarkoitettu joukkoalaisen maahantulon tilanteita varten, joissa EU-alueelle saapuu kolmansien maiden kansalaisia, jotka eivät voi palata kotimaahansa erityisesti sodan, väkivallan tai ihmisoikeusloukkausten takia. Sen on tarkoitus tarjota nopeasti, turvapaikkamenettelyä kevyemmässä prosessissa, suojelua tarkasti rajatulle joukolle ihmisiä, jotka joutuvat yllättäen ja tilapäisesti pakenemaan kotialueeltaan.

Neuvoston päätöksen nojalla Suomi ja kaikki EU-maat ovat velvollisia myöntämään tilapäistä suojelua määritetyille ryhmälle sen vuoden aikana, kun päätös on voimassa. Päätöstä suojelun antamisesta voidaan tarvittaessa pidentää kuuden kuukauden jaksoissa, yhteensä enintään kolmeen vuoteen. Jos tilanne muuttuisi ja EU:ssa katsottaisiin, että Ukraina olisi mahdollista palata turvallisesti ja pysyvästi, suojelu voitaisiin myös neuvoston päätöksellä päättää lyhyemmässäkin ajassa.

2.1 Tilapäisen suojelun saajat

EU:n neuvoston päätös kattaa seuraavat ryhmät:

1. Ukrainan kansalaiset ja heidän perheenjäsenensä
2. Ukrainassa kansainvälistä suojelua saaneet henkilöt ja heidän perheenjäsenensä
3. muut Ukrainassa pysyvästi asuneet, jotka eivät voi palata kotimaahansa

Kaikkien ryhmien osalta vaatimuksena on, että henkilön on tullut asua Ukrainassa ja lähteä sieltä Venäjän suurhyökkäyksen alettua eli 24.2.2022 tai sen jälkeen.

Neuvoston päätös jättää jäsenmaille tiettyä harkintavaltaa määrittää suojelun tarkka kohderyhmä. Suomessa valtioneuvosto päätti 7.3. laajentaa tilapäisen suojelun alaa koskemaan Suomessa myös seuraavia ryhmiä:

1. Ukrainan kansalaiset ja heidän perheenjäsenensä, jotka pakenivat Ukrainasta vähän ennen 24.2. eivätkä konfliktin seurauksena voi palata.
2. Muut Suomessa jo oleskelevat tai Suomeen saapuneet Ukrainan kansalaiset ja heidän perheenjäsenensä.
3. Ukrainassa laillisesti (muutenkin kuin pysyvästi) oleskelleet EU:n ulkopuolisten maiden kansalaiset, jotka eivät voi palata kotimaahansa.

2.2 Tilapäisen suojelun myöntämiseen liittyvä menettely

Tilapäistä suojelua koskeva hakemus jätetään poliisille tai rajavartiolaitosviranomaisille. Poliisi on keskittänyt tilapäisen suojelun hakemuksen vastaanoton tietyille toimipisteille. Hakemusta jätettäessä kaikkien Ukrainasta tulevien suojelua pyytävien oletetaan kansalaisuudesta riippumatta hakevan tilapäistä suojelua. He voivat tämän lisäksi hakea myös turvapaikkaa. Myös Ukrainasta yksin tulleiden alaikäisten oletetaan hakevan tilapäistä suojelua, vaikka he eivät osaisikaan tätä ilmaista.

Poliisi tai rajavartiolaitos selvittävät hakijalta seuraavat tiedot: henkilöllisyystiedot (nimet, syntymäaika- ja paikka, kansalaisuus, asuinpaikka); henkilöllisyysasiakirjojen tiedot; henkilöllisyysasiakirjojen aitous; millainen oleskelupa hänellä on Ukrainaan, jos hakija ei ole Ukrainan kansalainen; oleskelulupakortintiedot, jos hakija ei ole Ukrainan kansalainen; perhesiteet (vanhempien, lasten, sisarusten ja puolison/avopuolison henkilötiedot); Ukrainasta lähtöpäivä; hakeeko hakija tilapäisen suojelun lisäksi turvapaikkaa. Hakijalle kerrotaan hakemuksen jättämisen yhteydessä tilapäisen suojelun ja turvapaikan erot.

Hakemukset käsitellään nopeasti Maahanmuuttovirastossa varmistamalla, että hakija täyttää kaikki tilapäisen suojelun ehdot eikä ole tullut ilmi seikkoja, joiden vuoksi oleskelulupa tilapäisen suojelun perusteella tulisi jättää myöntämättä. Lähtökohtana on, ettei hakijoita tarvitse enää Maahanmuuttovirastossa kuulla, koska poliisi tai rajavartiolaitos selvittää jo hakemusta vastaanottaessaan tilapäisen suojelun edellytykset. Hakijaa kuitenkin kuullaan Maahanmuuttovirastossa, jos on epäselvyyttä hänen henkilöllisyydestään tai jos hänen katsotaan olevan vaaraksi yleiselle järjestykselle tai turvallisuudelle tai on ilmennyt perusteita, joiden vuoksi hänet olisi poissuljettava kansainvälisestä suojelusta (UJKL 87 §:n 2 mom). Turvapaikkahakemuksen käsittely keskeytyy automaattisesti, jos hakija saa tilapäistä suojelua.

Jos hakija täyttää tilapäisen suojelun edellytykset, myönnetään hänelle oleskelulupa 4.3.2023 saakka. Jos hakija ei täytä edellytyksiä, hänelle tehdään kielteinen päätös. Oleskeluluvan saaneilla on oikeus liikkua biometrisellä passilla viisumivapaasti Schengen-alueella 90 päivän ajan 180 päivän jakson aikana. Henkilö, jolla on tilapäiseen suojeluun perustuva oleskelulupa Suomessa, ei voi nauttia Suomen

myöntämän suojelun perusteella tilapäisen suojelun etuuksista toisessa jäsenvaltiossa. Jos Suomessa tilapäistä suojelua saanut henkilö siirtyy myöhemmin toiseen jäsenvaltioon, jossa hän saa toisen tilapäistä suojelua koskevan oleskeluluvan, Suomen myöntämän oleskeluluvan ja siitä johtuvien oikeuksien on päätyttävä ja ne on peruutettava. Sama koskee tilanteita, joissa muussa EU valtiossa tilapäistä suojelua saanut henkilö hakee tilapäistä suojelua myöhemmin Suomesta. Jos tilapäistä suojelua saavia koskevia tietoja on vaihdettava muiden jäsenvaltioiden kanssa, näitä tietoja voidaan komission mukaan direktiivin soveltamisen tarkoituksessa vaihtaa DubliNet-verkon kautta.

2.2.1 Oikeusapu ja valitusoikeus

Ulkomaalaisen oikeudesta saada oikeusapua säädetään ulkomaalaislain 9 §:n 1 momentin viittaussäännöksen mukaan oikeusapulaissa. Oikeusapulain 1 §:n mukaan oikeusapua annetaan valtion varoin henkilölle, joka tarvitsee asiantuntevaa apua oikeudellisessa asiassa ja joka taloudellisen asemansa vuoksi ei kykene itse suorittamaan sen hoitamisen vaatimia menoja.

Oikeusapulain 2 §:n 2 momentin mukaan henkilölle, jolla ei ole kotikuntaa Suomessa taikka koti- tai asuinpaikkaa toisessa Euroopan unionin jäsenvaltioissa tai Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa, annetaan oikeusapua, jos henkilön asiaa käsitellään Suomen tuomioistuimessa tai jos oikeusapuun on erityistä syytä. Tilapäisen suojelun hakemuksen rekisteröinti ei ole lähtökohtaisesti erityinen syy oikeusavulle eikä siihen tarvita oikeudellista apua.

Jos tilapäisen suojelun hakija saa kielteisen päätöksen, hänellä on oikeus valittaa päätöksestä hallinto-oikeuteen ja tieto valitusoikeudesta kirjataan päätökseen. Hakijalla on mahdollisuus saada tähän julkisin varoin kustannettua oikeusapua edellä mainituilla oikeusapulain perusteilla. Samoin, jos henkilö hakee sekä tilapäistä suojelua että turvapaikkaa, hänellä on oikeus hakea ja saada turvapaikka-asiaan oikeusapua samalla tavalla kuin muutkin kansainvälistä suojelua hakevat.

2.2.2 Jatkolupa

Tilapäisen suojelun direktiivi aktivoitiin neuvoston täytäntöönpanopäätöksellä Ukrainan tilanteeseen vastaamiseksi 4.3.2022. Tilapäisen suojelun antamista koskevan neuvoston täytäntöönpanopäätöksen kesto on ensin yksi vuosi, 4.3.2023 saakka ja sen voimassaoloa voidaan pidentää yhteensä enintään kahdella vuodella. Suojelu voi päättyä aiemminkin, jos neuvosto katsoo, että kohderyhmän on turvallista palata kotimaahansa.

Mikäli neuvosto komission ehdotuksesta päättää tilapäisen suojelun päättymisestä, tilapäistä suojelua saanut henkilö voi joko palata Ukrainaan tai hakea oleskelulupaa Suomesta jollain muulla perusteella. Riippuu henkilön yksilöllisestä tilanteesta, mikä vaihtoehto on sopiva kullekin. Mikäli henkilö ei turvallisuussyistä haluaisi edelleenkaan palata Ukrainaan, voisi kyseeseen tulla turvapaikan hakeminen. Osalla tilapäistä suojelua saaneista saattaa myös olla jo valmiiksi vireillä oleva turvapaikkahakemus, jonka tutkinta on keskeytetty tilapäisen suojelun myöntämisen vuoksi ja jonka tutkintaa voitaisiin tilapäisen suojelun päätyttyä jatkaa, mikäli henkilö näin haluaa. Jos tilapäistä suojelua saava on hakenut turvapaikkaa, tilapäisen suojelun perusteella myönnetyn oleskeluluvan päätyttyä toimitaan kuten jäljempänä kohdassa ”Kansainvälisen suojelun hakeminen” on todettu. Kyseeseen voi tulla myös oleskeluluvan hakeminen jollakin muulla, kuten esimerkiksi työn tai perhesiteen perusteella, mikäli henkilölle on tällaisia oleskeluperusteita syntynyt Suomessa oleskelunsa aikana.

2.3 Perheenyhdistäminen

Ulkomaalaislain 114 §:n mukaan oleskelulupa myönnetään perhesiteen perusteella tilapäistä suojelua saaneen ulkomaalaisen perheenjäsenelle, jos perheenkokoaja asuu Suomessa tai hänelle on myönnetty oleskelulupa Suomeen muuttoja varten ja hakijan ei katsota vaarantavan yleistä järjestystä, turvallisuutta tai kansanterveyttä. Jos jälkimmäisenä mainittuja seikkoja ilmenee, suoritetaan kokonaisharkinta, jossa

otetaan huomioon perheenkokoajan mahdollisuus viettää perhe-elämää hakijan kanssa jossain kolmannessa maassa. Lisäksi kokonaisharkintaa suoritettaessa otetaan huomioon se, että ehdotonta estettä perheenkokoajan paluulle kotimaahan ei ole. Oleskeluluvan myöntäminen edellyttää, että ulkomaalaisen toimeentulo on turvattu.

Lisäksi ulkomaalaislain 115 §:n mukaan oleskelulupa myönnetään tilapäistä suojelua saaneen ulkomaalaisen muulle omaiselle kuin perheenjäsenelle, jos oleskeluluvan epäminen olisi kohtuutonta sen vuoksi, että asianomaisten on Suomessa tarkoitus jatkaa aikaisemmin viettämäänsä kiinteää perhe-elämää tai että omainen on täysin riippuvainen Suomessa asuvasta perheenkokoajasta. Kokonaisharkinnan osalta huomioidaan 114 §:ssä mainitut seikat. Myös toimeentuloedellytys soveltuu, paitsi jos oleskelulupa myönnetään Suomeen yksin tulleen alaikäisen lapsen ulkomailla olevalle alaikäiselle sisarukselle, jos sisarukset ovat asuneet yhdessä ja jos heidän vanhempansa eivät ole elossa tai näiden olinpaikka on tuntematon.

Perheenyhdistämisen osalta on tärkeää huomioida, että tilapäisen suojelun kohderyhmään kuuluvat Suomessa myös Ukrainan kansalaisten perheenjäsenet. Tilapäistä suojelua ei kuitenkaan voi hakea ulkomailta tai Suomen edustustosta käsin. Lisäksi perheenyhdistämistä koskevat hakemukset voivat tulla kyseeseen erityisesti tilapäistä suojelua saaneiden muiden kuin Ukrainan kansalaisten kohdalla. Perhesiteeseen perustuvaa oleskelulupaa haetaan joko ulkomailla Suomen edustustossa tai Suomessa Maahanmuuttovirastossa.

Perheenjäsenten on haettava oleskelulupaa henkilökohtaisesti. Perhesideoleskelulupaa koskeva hakemus on käytännössä mahdollista jättää vireille joko sähköisen asiointipalvelun Enter Finlandin kautta tai paperihakemuksella. Hakemuksen täyttämisen jälkeen perheenjäsenten on käytävä tunnistautumassa joko Suomen edustustossa ulkomailla tai Maahanmuuttoviraston palvelupisteessä Suomessa riippuen siitä, haetaanko oleskelulupaa ulkomailla vai Suomessa. Ulkomailla olevien perheenjäsenten osalta on huomioitava, että Ukrainassa ei tällä hetkellä ole toiminnassa olevaa Suomen edustustoa, joten nykytilanteessa ei ole käytännössä mahdollista jättää hakemusta Ukrainassa. Muista mahdollisista asiointipaikoista päättää ja ohjeistaa Suomen ulkoministeriö.

2.4 Kirjaaminen väestötietojärjestelmään ja kotikuntamerkintä

Tilapäistä suojelua saavat kirjataan lähtökohtaisesti väestötietojärjestelmään oleskeluluvan myöntämisen yhteydessä ja he saavat henkilötunnuksen, joka kirjataan oleskelulupakorttiin. Mikäli henkilö ei ole myönteisen oleskeluluvan yhteydessä saanut henkilötunnusta, tulee hänen esittää sitä koskeva pyyntö Digi- ja väestötietovirastolle. Tilapäiseen suojeluun perustuvan oleskeluluvan saavalla henkilölle ei kuitenkaan lähtökohtaisesti määrätä kotikuntaa, ellei hän täytä kotikuntalain 4 §:n edellytyksiä. Tilapäistä suojelua saavan ensimmäinen tällä perusteella myönnetty tilapäinen oleskelulupa on voimassa 4.3.2023 saakka eikä hän siten täytä kotikuntalain 4 §:n 1 momentin 5 kohdan edellytystä vähintään yhden vuoden tilapäisestä oleskeluluvasta. Edellytys voi kuitenkin täytyä, jos henkilön peräkkäisten tilapäisten oleskelulupien voimassaoloaika yhteensä on vähintään yksi vuosi. Kotikunnan saaminen edellyttää tällöin lisäksi, että henkilöllä on olosuhteet kokonaisuudessaan huomioon ottaen tarkoitus jäädä vakinaisesti Suomeen asumaan. Kotikunnan voi saada myös kotikunnan 4 kohdan mukaisesti silloin, jos henkilön perheenjäsenellä on Suomessa kotikunta. Jos tilapäistä suojelua ei saa kotikuntaa, voi hän ilmoittaa tilapäisen osoitteensa väestötietojärjestelmään.

Tilapäistä suojelua saavan toimeentulo ja huolenpito järjestetään lähtökohtaisesti vastaanottokeskuksen toimesta. Vastaanottolain soveltamisen piiriin kuuluvalla henkilöllä ei ole kotikuntalaissa tarkoitettua kotikuntaa Suomessa. Mikäli tilapäistä suojelua saava henkilö saa kotikuntalain perusteella kotikunnan, on ilmeistä, ettei hänellä enää ole tarvetta palveluihin vastaanottolain kautta. Vaikka laissa ei erikseen säädetä vastaanottopalvelujen päättymisestä näissä tilanteissa, on lakia tulkittava siten, että tilapäistä suojelua saaneen saadessa kotikunnan hänen oikeutensa saada palveluja vastaanottojärjestelmästä päättyy.

2.4.1 Perhesuhteiden rekisteröinti väestötietojärjestelmään

Väestötietojärjestelmään voidaan tallettaa tiedot henkilön siviilisäädystä ja perhesuhteista (tiedot puolisoista, lapsista ja vanhemmista) alkuperäisten ja laillistettujen todistusten perusteella. Ukrainassa myönnetyssä todistuksessa tulee olla Apostille-todistus ja mikäli se ei ole englanniksi, vaaditaan lisäksi laillistettu käännös suomeksi, ruotsiksi tai englanniksi.

Väestötietojärjestelmään talletettavien perhesuhdetietojen oikeellisuus on oleellinen varjeltava intressi ja edellä mainituista väestötietojärjestelmästä annettuun lakiin perustuvista vaatimuksista voidaan poiketa vain siinä tapauksessa, että ko. asiakirjojen saaminen on mahdotonta ja asiasta on olemassa muuta luotettavaa selvitystä. Ukrainan osalta ei pysty vielä määrittämään sitä, täyttyykö mahdottomuus asiakirjojen tai laillistuksien saamiselta jo tässä vaiheessa, vai onko mahdottomuus vielä toistaiseksi katsottava lyhytaikaiseksi. Vaikka mahdottomuus täytyisikin, tulisi perhesuhdetietojen tallettamiseksi olla esittää muuta luotettavaa selvitystä. Jos henkilö on saanut oleskeluluvan tilapäisen suojelun perusteella, ei hänen perhesuhteitaan ole oleskelulupaprosessin aikana erikseen selvitetty. UMA-järjestelmään merkittävät henkilötiedot tulevat siten näissä tilanteissa perustumaan vain henkilöiden omaan ilmoitukseen, minkä ei voida katsoa täyttävän muun luotettavan selvityksen edellytystä. Edellä olevien seikoista johtuen tilapäisen suojelun direktiivin perusteella oleskeluluvan saaneiden perhesuhdetietoja ei voida tallentaa väestötietojärjestelmään, ellei niistä pystytä esittämään VTJ-lain edellytykset täyttäviä luotettavia asiakirjoja. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi lapsi rekisteröidään väestötietojärjestelmään ns. itsenäisenä henkilönä ilman vanhempia ja huoltajia.

Mikäli Ukrainasta saapuneet hakevat turvapaikkaa tai esimerkiksi oleskelulupaa perhesiteen perusteella ja heidän perhesuhteitaan tutkitaan tarkemmin näissä prosessissa, voi tilanne olla toinen.

2.5 Oikeus vastaanottopalveluihin

Tilapäistä suojelua saavat kuuluvat vastaanottolain soveltamisalaan. Vastaanottoilaisissa säädetyn tarkoituksena on turvata tilapäistä suojelua saavan toimeentulo ja huolenpito. Tilapäistä suojelua saavan on mahdollista saada erilaisia vastaanottopalveluita. Myös tilapäistä suojelua hakeneiden on mahdollista saada vastaanottopalveluita (HE 266/2010 vp). Tilapäistä suojelua saava on vastaanottopalveluiden osalta pääosin turvapaikanhakijaa vastaavassa asemassa. Vastaanottolain 13 §:n mukaan vastaanottopalvelut järjestää se vastaanottokeskus, jonka asiakkaaksi henkilö rekisteröidään. Tilapäistä suojelua koskeva hakemus jätetään poliisille tai rajavartiolaitosviranomaisille.

Tilapäistä suojelua saavalle annetaan vastaanottolain nojalla vastaanottolain mukaisia vastaanottopalveluita, joita ovat majoitus, vastaanotto- ja käyttöraha, terveydenhuoltopalvelut ja välttämättömät sosiaalipalvelut, tulkki- ja käännöspalvelut sekä työ- ja opintotoiminta. Vastaanottopalveluina voidaan järjestää myös ateriat.

Vastaanottopalveluita järjestetään käytännössä keskuksissa ja keskusten ulkopuolisten palveluntuottajien toimesta. Vastaanottokeskuksissa työskentelee esimerkiksi sosiaalipalvelujen työntekijöitä ja terveydenhuollon palveluita järjestetään keskuksissa työskentelevien hoitajien työnä, yksityisiltä palveluntuottajilta hankittavilla ostopalveluina ja julkisten palveluntuottajien järjestäminä palveluita, joista aiheutuneet kulut korvataan. Erityisesti sellaisten palvelujen järjestäminen julkisten palveluntuottajien toimesta on välttämätöntä, jotka yleisesti järjestetään Suomessa vain julkisten palveluntuottajien toimesta, eikä niitä ole käytännössä mahdollista hankkia yleisesti tai samantasoisina yksityisiltä palveluntuottajilta ostopalveluina.

Vastaanottokeskusten toimintaa kuuluu myös muuta käytännön toimintaa kuin vastaanottopalvelut, kuten eri asioihin annettu ohjaus ja neuvonta, tiedonantaminen ja turvallisuustyö. Vastaanottokeskusten

käytännön toiminnan ohjaus, suunnittelu ja valvonta kuuluu vastaanottolain 8 §:n mukaan Maahanmuuttovirastolle. Alla olevassa käsitellään joitakin vastaanottopalveluita.

Maahanmuuttovirasto on valmistellut väliaikaisen toimintamallin, jolla kunnille voidaan korvata tilapäistä suojelua saavien henkilöiden majoituksen ja vastaanottopalvelujen järjestämisestä aiheutuvat kustannukset. Kuntien on mahdollisuus tarjota tilapäisen suojelun piirissä oleville henkilöille vastaanottopalveluita ilman, että kuntaan perustetaan omaa vastaanottokeskusta. Monet kunnat ovat jo heti Venäjän hyökkäyksen jälkeen vastaanottaneet Ukrainasta saapuneita ja tarjonneet heille majoitusta ja muita palveluita. Uuden mallin tavoitteena on, että tiettyyn kuntaan asettuneet ukrainalaiset voisivat halutessaan myös jatkaa asumistaan siellä.

Uusi toimintamalli on kunnille vapaaehtoinen. Toimintamallissa kunta voi tehdä vastaanottokeskuksen kanssa määräaikaisen sopimuksen siitä, mitä vastaanottopalveluita kunta itse järjestää alueellaan. Näitä voivat olla pelkkä majoitus tai sovittaessa myös terveydenhuollon palvelut ja välttämättömät sosiaalipalvelut. Jokainen tilapäistä suojelua hakenut tai saava on kuitenkin kirjoilla jossakin vastaanottokeskuksessa, vaikka asuisikin yksityisessä tai kunnan tarjoamassa majoituksessa.

Maahanmuuttovirasto maksaa kunnalle korvausta vastaanottokeskuksen kautta. Korvausta voidaan maksaa siitä lähtien, kun tilapäinen suojelu otettiin käyttöön 4.3.2022, tarvittaessa siis myös takautuvasti maaliskuulta.

2.5.1 Majoitus

Tilapäistä suojelua saavan on mahdollista majoittua vastaanottokeskukseen tai hän voi halutessaan järjestää majoituksen itse keskuksen ulkopuolella. Majoituksen järjestäminen itse on mahdollista koko vastaanottoajan. Vastaanottokeskus rekisteröi asumisensa itse järjestävän asiakkaan niin sanotuksi yksityismajoitusasiakkaaksi, kun häneltä on saatu vastaanottolain 18 §:n ensimmäisen momentin mukaiset selvitykset yksityismajoituksesta. Asiakkaan on ilmoitettava kirjallisesti osoitteensa ja esitettävä vuokrasopimus tai muu selvitys yksityismajoituksesta vastaanottokeskukselle, jonka asiakkaaksi hänet on rekisteröity. Asiakkaan tulee majoittua tosiasiallisesti ilmoittamassaan osoitteessa.

Yksityismajoituksessa asumista varten majoittujalle ei myönnetä erillistä tukea. Majoituksensa itse järjestävä saa muut vastaanottopalvelut kuin majoituksen ja siihen mahdollisesti liittyvät ateriat siltä vastaanottokeskukselta, jonka asiakkaaksi hänet on rekisteröity. Maahanmuuttovirasto tai vastaanottokeskus ei maksa korvauksia yksityismajoitusta tarjoaville henkilöille.

Asiakas voi halutessaan siirtyä yksityismajoituksesta majoittumaan vastaanottokeskukseen. Asiakas ei päättä, mihin vastaanottokeskukseen majoittuu, vaan paikka katsotaan vastaanottojärjestelmän tilanteen mukaan. Tarvittaessa vastaanottoyksikön tilannekeskus kartoittaa vapaita keskusmajoituspaikkoja. Asiakkaan palvelutarve voi vaikuttaa keskuspaikan sijaintiin.

2.5.2 Sosiaali- ja terveystyöpalvelut

Vastaanottopalvelut järjestää se vastaanottokeskus, jonka asiakkaaksi kansainvälistä suojelua hakeva tai tilapäistä suojelua saava rekisteröidään. Vastaanottopalveluihin kuuluvat muun ohella sosiaali- ja terveystyöpalvelut (13 §).

Vastaanottolain 25 §:n perusteella tilapäistä suojelua saavalla on oikeus saada sosiaalihuoltolain 14 §:ssä tarkoitettuja sosiaalipalveluja, jos sosiaalihuollon ammattihenkilö arvioi ne välttämättömiksi sinä aikana, jona henkilö on oikeutettu vastaanottopalveluihin. Sosiaalihuoltolain 15 §:ssä tarkoitettua sosiaalityötä ja 16 §:ssä tarkoitettua sosiaaliohjausta tekee vastaanottokeskuksessa sosiaalihuollon ammattihenkilö. Työhön kuuluu neuvontaa, ohjausta, sosiaalisten ongelmien selvittämistä ja muita tukitoimia, jotka ylläpitävät ja edistävät yksilöiden ja perheen turvallisuutta ja suoriutumista sekä yhteisöjen toimivuutta.

Vastaanottolain 26 §:n perusteella tilapäistä suojelua saavalle annetaan terveydenhuoltopalvelut samoin perustein kuin henkilölle, jolla on kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta Suomessa. Vastaanottolain 7 §:n mukaan valtio korvaa vastaanottolaissa tarkoitettuun toimintaan aiheutuvat kustannukset valtion talousarvion rajoissa. Terveydenhuollon palveluita järjestetään vastaanottokeskuksissa työskentelevien hoitajien työnä, yksityisiltä palveluntuottajilta hankittavilla ostopalveluina ja julkisten palveluntuottajien järjestäminä palveluita, joista aiheutuneet kulut korvataan. Erityisesti sellaisten palvelujen järjestäminen julkisten palveluntuottajien toimesta on välttämätöntä, jotka Suomessa yleisestikin järjestetään vain niiden toimesta, eikä niitä ole käytännössä mahdollista hankkia yleisesti tai samantasoisina yksityisiltä palveluntuottajilta ostopalveluina. Maahanmuuttovirasto ja käytännössä vastaanottokeskus maksaa palvelujen tuottajalle korvauksen vastaanottopalveluiden järjestämisestä.

Vastaanottokeskuksissa työskentelee sosiaalityöntekijöitä ja sosiaaliohjaajia. Määrä riippuu keskuksen koosta. Sosiaalipalveluiden osalta myös yksityismajoituksessa olevan tilapäistä suojelua saavan tulee ensisijaisesti olla yhteydessä keskuksen sosiaalipalvelujen henkilöstöön siinä vastaanottokeskuksessa, jossa hän on kirjoilla.

Vastaanottokeskuksissa työskentelee terveydenhoitajia ja sairaanhoitajia. Myös heidän määränsä riippuu keskuksen koosta. Terveydenhuoltopalveluihin hakeutumisen osalta myös yksityismajoituksessa oleva asiakas on pääsääntöisesti yhteydessä sen vastaanottokeskuksen terveydenhuollon henkilöstöön siinä keskuksessa, jossa hän on kirjoilla. Uusille asiakkaille tarjotaan mahdollisuutta vapaaehtoiseen terveystarkastukseen maahantulon jälkeen. Terveystarkastuksen aikatauluun ja sisältöön vaikuttaa vastaanottokeskuksen ja vastaanottojärjestelmän tilanne (käytössä olevat resurssit, asiakasmäärä, asiakkaiden majoitustavat ja yhteydenoton keskuksiin, asiakkaiden kiireelliset hoidontarpeet, vastaanottokeskusten ulkopuolisten palvelujen saatavuus). Osan tilapäistä suojelua saavien sosiaali- ja terveysterveystarpeista tuottaa kunta: ks. kohta 2.6.3.

2.5.3 Vastaanottoraha

Vastaanottolain 14 §:n mukaisesti tilapäistä suojelua saavalle myönnetään vastaanottoraha ihmisarvoisen elämän kannalta välttämättömän toimeentulon turvaamiseksi ja itsenäisen selviytymisen edistämiseksi, jos hän on tuen tarpeessa eikä voi saada toimeentuloa ansiotyöllään, muista tuloistaan tai varoistaan, itseensä nähden elatusvelvollisen huolenpidolla tai muulla tavalla. Vastaanottorahan perusosa kattaa vaatemenot, vähäiset terveydenhuoltomenot (ml. välttämättömät lääkemenot), paikallisliikenteen ja puhelimen käytöstä aiheutuvat menot ja vastaavat muut henkilön ja perheen jokapäiväiseen toimeentuloon kuuluvat menot sekä ruokamenot silloin, kun vastaanottokeskus ei järjestä ateriapalvelua. Täydentävä vastaanottoraha kattaa henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuvat tarpeelliseksi harkitut menot.

Vastaanottoraha määrästä säädetään vastaanottolain 20 §:ssä. Vastaanottorahan määrä on vastaanottorahan perusosalla katettavien menojen ja vähäistä suurempien terveydenhuoltomenojen sekä käytettävissä olevien tulojen ja varojen erotus. Vastaanottorahaa hakevan ja hänen perheensä tulot ja varat otetaan huomioon vastaanottorahaa myönnettäessä toimeentulotuesta annetussa laissa (1412/1997) säädetyllä tavalla. Tarkemmat tiedot vastaanottorahan määrästä löytyvät Maahanmuuttoviraston sivuilta. Vastaanottoraha voidaan maksaa käteisenä tai vastaanottokeskuksen kautta saatavalle prepaid-maksukortille tai asiakkaan tai hänen puolisonsa henkilökohtaiselle suomalaiselle pankkitilille. Vastaanottorahaa pitää hakea.

Pankit voivat tarjota peruspankkipalveluita niin halutessaan kenelle tahansa kolmannen maan kansalaiselle, huomioiden kuitenkin esimerkiksi rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämisestä annettu sääntely, ml. velvollisuus tunnistaa asiakas. Pankeilla on velvollisuus luottolaitoslain 15 luvun mukaisesti tarjota peruspankkipalveluita (perusmaksutili, siihen liittyvät maksupalvelut ja sähköisen tunnistamisen palvelut) ETA-valtiossa laillisesti asuville. Ulkomaalaislain 40 §:n mukaan laillista oleskelua on Suomen viranomaisen myöntämällä oleskeluluvalla tapahtuva oleskelu. Pääsääntöisesti pankit

edellyttävät kolmannen maan kansalaiselta peruspankkipalveluiden avaamiseen tunnistamisvälineenä ulkomaisen viranomaisen myöntämän voimassaolevan passin. Oleskeluoikeuden voi osoittaa oleskelulupakortilla.

2.6 Oikeus muihin valtion ja kuntien palveluihin ja etuuksiin

2.6.1 Kotoutumiseen liittyvät palvelut

Lakia kotoutumisen edistämisestä sovelletaan henkilöön, jolla on ulkomaalaislaissa tarkoitettu voimassa oleva oleskelulupa Suomessa. Maahanmuuttajalle voidaan tehdä kotoutuslain 9 §:ssä tarkoitettu alkukartoitus, jossa arvioidaan alustavasti maahanmuuttajan työllistymis-, opiskelu- ja muut kotoutumisvalmiudet sekä kielikoulutuksen ja muiden kotoutumista edistävien toimenpiteiden ja palvelujen tarpeet. Alkukartoituksessa selvitetään tätä tarkoitusta varten tarvittavassa laajuudessa maahanmuuttajan aikaisempi koulutus, työhistoria, kielitaito sekä tarvittaessa muut työllistymiseen ja kotoutumiseen vaikuttavat seikat.

Kotoutuslain 10-12 §:n mukaan kunta käynnistää alkukartoituksen ja tekee kotoutumissuunnitelman maahanmuuttajalle, joka saa muuten kuin tilapäisesti toimeentulotuesta annetun lain mukaista toimeentulotukea. Koska tilapäistä suojelua saava saa vastaanotto- ja käyttörahaa, eikä toimeentulotukea, kunnalla ei ole velvollisuutta käynnistää alkukartoitusta tilapäistä suojelua saavalle henkilölle. Työ- ja elinkeinotoimisto tai kunta voi kuitenkin käynnistää alkukartoituksen myös sitä pyytäneelle muulle maahanmuuttajalle, jos tämän arvioidaan sitä tarvitsevan. Alkukartoitus käynnistetään kahden kuukauden kuluessa asiakkuuden alkamisesta tai alkukartoitusta koskevasta pyynnöstä. Koska tilapäistä suojelua saavat ovat vastaanottolain piirissä, työvoiman ulkopuolella olevien tilanne kartoitetaan ensisijaisesti vastaanottokeskuksessa. Jos kunta järjestää alkukartoituksen muulle maahanmuuttajalle, joka ei esimerkiksi ikänsä vuoksi ole hakeutumassa TE-toimistoon työnhakijaksi, kunnalle voidaan maksaa laskennallista korvausta alkukartoituksen järjestämisestä aiheutuneista kustannuksista kotoutuslain 50 §:n mukaisesti. Tilapäistä suojelua saavat eivät kuulu kotoutuslain kuntaanosoitamista koskevien säännösten soveltamisalaan, joten heitä ohjata kuntiin kotoutuslain 5 luvussa tarkoitettulla tavalla eikä kunnille makseta kotoutuslain 6 luvun mukaisia valtion korvauksia lukuun ottamatta korvausta kunnan tekemästä alkukartoituksesta.

2.6.2 Työnteko-oikeus ja työllisyyteen liittyvät palvelut

Tilapäistä suojelua hakeneella on oikeus työntekoon heti, kun hänen tilapäisen suojelun hakemuksensa on rekisteröity. Hakijan ei tarvitse odottaa oleskeluluvan myöntämistä eikä oleskelulupakorttia voidakseen työskennellä. Todistus hakemuksen rekisteröinnistä riittää. Työskentelyn voi aloittaa ilman verokorttia, mutta työnantaja tarvitsee verokortin viimeistään palkanmaksun yhteydessä. Työnantaja pidättää verokortin perusteella veron palkasta. Tilapäistä suojelua saava voi rekisteröityä TE-toimistossa työnhakijaksi, mutta ilman kotikuntamerkintää heitä ei voitaisi ohjata työllisyyden kuntakokeilun asiakkaaksi.

Näin ollen tilapäistä suojelua saavat ovat oikeutettuja työttöminä työnhakijoina TE-toimiston järjestämään alkukartoitukseen ja sen pohjalta tarvittaessa laadittavaan kotoutumissuunnitelmaan, ja he voivat osallistua kotoutuskoulutukseen sekä julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetun lain mukaisiin palveluihin, kuten työnvälitys, tieto- ja neuvontapalvelut, osaamis- ja ammattitaitokartoitukset, työkyvyn arviointi, yrittäjävalmiuksien arviointi, ammatinvalinta- ja uraohjaus, työkokeilu ja palkkatuki.

Työttömyysturvalain 2 luvun 2 §:n mukaan henkilöllä, joka ei ole Suomen kansalainen, ei ole oikeutta työmarkkinatukeen, jos hänellä on oikeus ansiotyöhön tilapäisen oleskeluluvan perusteella. Näin ollen tilapäiseen suojeluun perustuva oleskelulupa ei oikeuta työmarkkinatukeen.

Tilapäistä suojelua saavien osaamista voidaan kartoittaa vastaanottokeskuksissa kirjaamalla heistä ulkomaalaisasioiden asiankäsitelyjärjestelmään (UMA-järjestelmä) osaamiskartoitus, jossa selvitetään henkilön koulutus, työkokemus, yleiset taidot, vapaaehtoistoiminta, vastaanottokeskuksen työ- ja opiskelutoiminta, tulevaisuuden suunnitelmat. Myös työ- ja opiskelutodistukset voidaan tallentaa järjestelmään.

2.6.2.1 Elinkeinon harjoittaminen yksityisenä elinkeinonharjoittajana

Elinkeinon harjoittamisesta annetun lain (122/1919, jäljempänä elinkeinolaki) mukaan elinkeinoa saa harjoittaa luonnollinen henkilö, jäljempänä yksityinen elinkeinonharjoittaja, jolla on asuinpaikka Euroopan talousalueella. Käytännössä asuinpaikalla tarkoitetaan Suomessa kotikuntalain (201/1994) mukaisesti määräytyvää kotikuntaa. Tilapäistä suojelua saavalle ei lähtökohtaisesti muodostu kotikuntaa kotikuntalain 4 §:n nojalla. Elinkeinolain nojalla Patentti- ja rekisterihallitus voi kuitenkin myöntää luvan elinkeinon harjoittamiseen myös Euroopan talousalueen ulkopuolelle asuvalle yksityiselle elinkeinonharjoittajalle. Käytännössä luvan antamisen edellytyksenä on ollut, että henkilön asuinpaikka on Luganon sopimuksen osapuolena olevassa valtiossa. Euroopan talousalueen ulkopuolisista valtioista sopimusosapuolena on vain Sveitsi.

Tilapäistä suojelua koskevan direktiivin 12 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on annettava tilapäistä suojelua saaville henkilöille lupa enintään tilapäisen suojelun ajan työskennellä toisen palveluksessa tai itsenäisenä ammatinharjoittajana ammattiin sovellettavia sääntöjä noudattaen. Ulkomaalaislaissa tai elinkeinolaissa ei ole säädetty poikkeuksesta elinkeinonharjoittamista koskevaan asuinpaikkavaatimukseen tilapäiseen suojeluun liittyen. Elinkeinolain mukaan yksityisen elinkeinonharjoittajan asuinpaikkaa koskevaa vaatimusta ei kuitenkaan sovelleta, jos siitä on määrätty toisin Suomea velvoittavassa kansainvälisessä sopimuksessa. Tilapäistä suojelua koskeva direktiivi ja sen 12 artikla katsotaan elinkeinolaissa tarkoitetuksi Suomea velvoittavaksi sopimukseksi, eikä Ukrainasta paenneisiin ja tilapäiseen suojeluun oikeutettuihin näin ollen sovelleta asuinpaikkaa koskevaa vaatimusta. Tällaiselta henkilöltä ei myöskään edellytetäisi elinkeinolaissa tarkoitettua Patentti- ja rekisterihallituksen myöntämää lupaa elinkeinotoiminnan harjoittamiseen yksityisenä elinkeinonharjoittajana.

Euroopan talousalueen ulkopuolella asuvalle yksityisellä elinkeinonharjoittajalla tulisi elinkeinolain nojalla olla Suomessa asuva edustaja, joka tulisi lisäksi ilmoittaa kaupparekisteriin merkittäväksi. Edustajalla on oikeus ottaa vastaan tiedoksiantoja. Edustaja myös vastaa verotusmenettelylain nojalla Euroopan talousalueen ulkopuolella asuvalle yksityiselle elinkeinonharjoittajalle määräytyistä veroista. Ottaen huomioon tilapäistä suojelua koskevan direktiivin 12 artiklan sanamuoto, on sitä tulkittava niin, että tilapäistä suojelua saavaa luonnollista henkilöä on kohdeltava kuin Euroopan talousalueella asuvaa. Näin ollen tässä tilanteessa yksityiseltä elinkeinonharjoittajalta ei voitaisi edellyttää edustajan asettamista.

Oikeus elinkeinon harjoittamiseen alkaisi, kun henkilö on jättänyt tilapäistä suojelua koskeva hakemuksen ja hakemus on rekisteröity. Käytännössä elinkeinotoiminnan harjoittaminen on hankalaa ilman sen rekisteröintiä. Rekisteröinti yksityiseksi elinkeinonharjoittajaksi edellyttää esimerkiksi henkilötunnusta, jonka henkilö saa vasta suojelua koskevan päätöksen yhteydessä. Näin ollen rekisteröinti ei ole mahdollista ennen tilapäistä suojelua koskevaa päätöstä. Elinkeinolaissa säädetään niistä edellytyksistä, jolloin yksityisen elinkeinonharjoittajan on ilmoitettava itsensä kaupparekisteriin merkittäväksi. Käytännössä on kuitenkin mahdollista, että yksityinen elinkeinonharjoittaja ilmoittautuu vain Verohallinnon ylläpitämiin rekistereihin, jolloin henkilö saa myös y-tunnuksen. Tarkempia tietoja rekisteröinnistä saa Patentti- ja rekisterihallitukselta sekä Verohallinnolta.

Tässä esitetty poikkeus koskee tilapäistä suojelua koskevan direktiivin 12 artiklan soveltamisalan mukaisesti vain Ukrainasta paennutta tilapäistä suojelua saavaa elinkeinotoimintaa harjoittavaa luonnollista henkilöä eli yksityistä elinkeinonharjoittajaa. Poikkeusta ei sovelleta muihin kansainvälisen suojelun tilanteisiin. Poikkeusta ei myöskään sovelleta yksityisen elinkeinonharjoittajan lisäksi miltään osin

muihin elinkeinonharjoittamisen muotoihin, kuten osakeyhtiön hallituksen jäsenen tai henkilöyhtiön yhtiömiehen asuinpaikkaa koskevaa vaatimukseen.

2.6.3 Sosiaali- ja terveystalvet

Tilapäistä suojelua saavien henkilöiden terveydenhuoltopalvelut järjestetään pääsääntöisesti vastaanottojärjestelmän ja käytännössä vastaanottokeskusten ja yksityisten palveluntuottajien toimesta. Kuitenkin on yleisesti käytännössä välttämätöntä, että erikoissairaanhoido, ympärivuorokautinen terveydenhuollon päivystys, synnytykset, äitiys- ja lastenneuvolapalvelut sekä ehkäisyneuvolan palvelut, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto ja yleisesti myös suun terveydenhuolto järjestetään julkisen palvelujärjestelmän toimesta. Maahanmuuttovirasto ja käytännössä vastaanottokeskus maksaa palvelujen tuottajalle korvauksen näiden palveluiden järjestämisestä. Koronarokotteet tilapäistä suojelua saavat, saavat muiden vastaanottokeskuksen asiakkaiden tapaan kunnan rokotuspisteistä.

Tilapäistä suojelua saavien henkilöiden sosiaalipalvelut järjestetään pääsääntöisesti vastaanottojärjestelmän ja käytännössä vastaanottokeskusten ja yksityisten palveluntuottajien toimesta. Sosiaalihuollon osalta kunnalle kuuluvat kiireelliset sosiaalihuollon tehtävät ml. lastensuojelu. Lastensuojelusta tarkemmin kohdassa 2.8.5. Lisäksi sosiaalihuoltolain nojalla tulee järjestää sosiaalipäivystystä, jolla tarkoitetaan välttämättömien ja kiireellisten sosiaalipalvelujen ja muiden tukitoimien järjestämistä siten, että henkilön tarvitsema välitön turva ja huolenpito voidaan antaa erilaisissa sosiaalisissa hätä- ja kriisitilanteissa vuorokauden ajasta riippumatta, jos tälle tulee tarvetta. Maahanmuuttovirasto ja käytännössä vastaanottokeskus maksaa myös näistä palveluista korvauksen palveluntuottajalle.

Henkilöllä on oikeus saada kiireellisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita kunnan järjestämisvastuulla, jos hän ei ole hakenut tilapäistä suojelua tai käynnistänyt turvapaikanhakuprosessia. Ks. alla kohta 5.3.1.

2.6.4 Kelan asumisperusteiset etuudet

Tilapäisen suojelun perusteella myönnettävä oleskelulupa ei ole suoraan peruste saada Kelan asumisperusteisia etuuksia, kuten asumistukea, lapsilisää ja sairausvakuutuksen etuuksia. Toisaalta tilapäinen suojelu ei estä oikeutta Kelan asumisperusteisiin etuuksiin, kun etuutta hakevan henkilön katsotaan asuvan Suomessa vakinaisesti. Asumisperusteisesta sosiaaliturvasta rajat ylittävissä tilanteissa annetun lain mukaan Suomeen tulevan henkilön Suomeen muuton ja maassa asumisen vakinaisuus ratkaistaan kokonaisharkinnalla henkilön hakiessa jotain etuutta. Ukrainasta tulevan henkilön kohdalla otetaan huomioon kotikuntalain 4 §:ssä todetut seikat (ks. kohta kirjaaminen väestörekisteriin ja kotikunta). Kela ei ole sidottu digi- ja väestötietoviraston kotikuntaa koskevaan ratkaisuun.

Työntekijällä on oikeus eräisiin Kelan etuuksiin työskentelyn aloittamisesta lukien, vaikka hänen ei katsota asuvan Suomessa vakinaisesti. Työskentelyyn perustuvan sosiaaliturvan edellytyksenä on vähintään 741,75 euron kuukausiansio. Edellytyksen täyttävällä työntekijällä on oikeus sairausvakuutuksen etuuksiin ja vammaisuuksiin. Lisäksi karttuu kansaneläkkeen asumisaikaa. Esimerkiksi asumistukeen ei ole oikeutta. Tilapäinen oleskelulupa ei mahdollista työmarkkinatuen maksamista työntekijän jäädessä työttömäksi.

Työttömyysturvalain (TTL) 2 luvun 2 §:n mukaan henkilöllä, joka ei ole Suomen kansalainen, ei ole oikeutta työmarkkinatukeen, jos hänellä on oikeus ansiotyöhön tilapäisen oleskeluluvan perusteella. Ansio- ja peruspäiväraha ei ole työmarkkinatuen edellä mainittua rajoitusta vastaavaa rajoitusta. Työttömyyskassa tai Kansaneläkelaitos ratkaisee kuitenkin tarvittaessa muun muassa sen, täyttääkö työnhakija TTL 1 luvun 8 §:ssä tarkoitetut Suomessa asumista koskevat edellytykset tai työttömyyspäivärahan työssäoloehdon edellytykset.

2.7 Opiskelu

Tilapäisen suojelun direktiivin 14 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on annettava tilapäistä suojelua saaville alle 18-vuotiaille mahdollisuus hakeutua koulutusjärjestelmään samoin edellytyksin kuin vastaanottavan jäsenvaltion kansalaisille. Jäsenvaltiot voivat määrätä, että mahdollisuus hakeutua koulutukseen koskee ainoastaan yhteiskunnan kustantamaa perusopetusta. Jäsenvaltiot voivat antaa tilapäistä suojelua saaville aikuisille mahdollisuuden hakeutua yleiseen koulutusjärjestelmään. Jäsenvaltioiden on annettava tilapäistä suojelua saaville henkilöille lupa enintään tilapäisen suojelun ajan työskennellä toisen palveluksessa tai itsenäisenä ammatinharjoittajana ammattiin sovellettavia sääntöjä noudattaen ja osallistua aikuisille tarkoitettuun koulutukseen, ammattikoulutukseen ja käytännön työharjoitteluun.

2.7.1 Aikuisten perusopetus ja vapaa sivistystyö

Tilapäistä suojelua saavat voivat halutessaan hakeutua aikuisten perusopetukseen ja vapaan sivistystyön koulutukseen. Henkilö voi hakea opiskelupaikkaa ja ottaa vastaan opiskelupaikan, jos hän täyttää kyseessä olevan koulutuksen opiskelijavalintakriteerit. Opiskelijat otetaan koulutukseen opetuksen järjestäjän tai oppilaitoksen ylläpitäjän päättämällä tavalla. Vapaassa sivistystyössä opetus on pääsääntöisesti maksullista. Vapaan sivistystyön opiskelijamaksujen alentamiseen tarkoitettua opintotukelavustukset on rajattu henkilöille, joilla on kotikunta Suomessa.

Suomen/ruotsin kielen koulutuksia voivat koulutusjärjestelmässä toteuttaa yli 17-vuotiaille ja aikuisille vapaan sivistystyön oppilaitokset. Koulutus on lähtökohtaisesti opiskelijalle maksullista, mikäli hänelle ei ole laadittu kotoutumissuunnitelma, johon kyseinen koulutus on hyväksytty. Tarvittaessa kielenopetusta voidaan yksilöllisissä tarpeissa maksaa täydentävällä vastaanottorahalla.

Mikäli henkilö ilmoittautuu työttömäksi työnhakijaksi, hänelle laaditaan kotoutumissuunnitelma. Mikäli henkilö ei ole ilmoittautunut työttömäksi työnhakijaksi kunta tai TE-toimisto voi käynnistää alkukartoituksen henkilön pyynnöstä, mikäli arvioidaan hänen sitä tarvitsevan. Alkukartoituksen perusteella työ- ja elinkeinotoimisto tai kunta arvioi, tarvitseeko maahanmuuttaja kotoutumissuunnitelman.

2.7.2 Lukiokoulutus ja ammatillinen koulutus

Myös ammatilliseen koulutukseen ja lukiokoulutukseen on vapaa hakeutumisoikeus. Tilapäistä suojelua saavat henkilöt voivat siis vapaasti hakeutua ammatilliseen koulutukseen ja lukiokoulutukseen samoin edellytyksin kuin Suomen kansalaiset. Poikkeuksena tästä on maahanmuuttajille ja vieraskielisille järjestettävä lukio-opintoihin valmistava koulutus (LUVA), jonka opiskelijaksi ottamisen edellytyksistä on säädetty erikseen. LUVA-koulutuksen järjestäminen päättyi 31.7.2022, jonka jälkeen kyseinen koulutus yhdistyy uuteen tutkintokoulutukseen valmentavaan koulutukseen (TUVA). TUVA-koulutuksen opiskelijaksi ottamisessa ei ole säädetty vastaavia erityisedellytyksiä.

Ammatillista koulutusta voidaan järjestää myös työpaikalla käytännön työtehtävien yhteydessä koulutussopimukseen perustuvana koulutuksen tai oppisopimuskoulutuksena. Koulutussopimukseen perustuvassa koulutuksessa opiskelija hankkii osaamista työpaikalla käytännön työtehtävien yhteydessä, mutta ei ole työsuhteessa. Oppisopimuskoulutus puolestaan perustuu 15 vuotta täyttäneen opiskelijan ja työnantajan väliseen kirjalliseen määräaikaiseen työsopimukseen. Jos tilapäistä suojelua saava henkilö hakeutuu ammatilliseen koulutukseen, hän voi suorittaa sitä myös koulutussopimukseen tai oppisopimukseen perustuvana koulutuksena, jos näitä koulutuksen toteuttamismuotoja koskevat edellytykset muutoin täyttyvät.

Opetus lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa on pääosin maksutonta. Kuitenkin lukiokoulutuksessa muulla opetuskielellä kuin suomen, ruotsin, saamen, romani- tai viittomakielellä järjestämästä opetuksesta voidaan periä kohtuullisia maksuja. Ammatillinen perustutkintokoulutus on maksutonta, mutta ammattitutkinto- ja erikoisammattitutkintokoulutuksessa sekä niin sanotussa muussa

ammattillisessa koulutuksessa koulutuksen järjestäjä voi periä opiskelijalta kohtuullisen opiskelumaksun. Nuorille tarkoitettussa lukiokoulutuksessa ja päätoimisessa perustutkintokoulutuksessa opiskelijalla on oikeus maksuttomaan ateriaan sellaisina päivinä, joina opiskelijan henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma edellyttää opiskelijan läsnäoloa koulutuksen järjestäjän osoittamassa koulutuspaikassa. Opiskeluhuollon palvelut kuuluvat toisella asteella opiskeleville samoin edellytyksin kuin suomalaisille opiskelijoille.

Opetuksen edellyttämät oppimateriaalit sekä työvälineet, -asut ja -aineet ovat oppivelvolliselle opiskelijalle maksuttomia. Muiden kuin oppivelvollisten opiskelijoiden tulee itse vastata näistä edellä mainituista tarvikkeista aiheutuvista kustannuksista. Koulutuksen järjestäjä voi kuitenkin vapaaehtoisesti tarjota maksuttomat oppimateriaalit myös muille kuin siihen lakisääteisesti oikeutetuille.

Tietoa opintoihin hakeutumisesta löytyy esimerkiksi Opintopolku.fi-sivustolta tai koulutuksen järjestäjien nettisivuilta. Tietoa ja neuvontaa koulutuksesta saa myös Ohjaamoista, matalankynnyksen palvelupisteistä (ohjaamo.fi) sekä yleistasolla infonland.fi-sivustolta.

2.7.3 Korkeakoulutus

Ukrainalaisilla on käytössä samat reitit korkeakoulutukseen kuin muillakin eli yhteisvalinnat, erillisvalinnat, maahanmuuttajien valmentava koulutus sekä avoin korkeakoulutus. Vieraskielisessä tutkintokoulutuksessa on käytössä lukuvuosimaksut EU/ETA-alueen ulkopuolisille sekä avoin korkeakouluopetus on maksullista. Todennäköistä on, että Ukrainasta siirtymään joutuneet hakeutuvat ensisijaisesti suomalaisten korkeakoulujen englanninkielisen tarjonnan piiriin. Tätä tarjontaa on kattavasti koko Suomessa, yhteensä arviolta 500 englanninkielistä koulutusohjelmaa. Korkeakouluilla on mahdollisuus erilaisin stipendiraatkaisuin tai muuten tukea ukrainalaisia opiskelijoita maksuissa.

Korkeakouluihin voi hakeutua vapaasti, ja kaikki korkeakoulut antavat lisätietoja opintomahdollisuuksista. Korkeakoulut päättävät opiskelijaksi ottamisen omien valintakriteereidensä mukaisesti. Suomessa toimii kymmenen Support Immigrants in to Higher Education in Finland (SIMHE)- korkeakoulua (Jyväskylän yliopisto, Turun yliopisto, Helsingin yliopisto, Vaasan yliopisto, Tampereen korkeakoulu yhteisö ja Metropolia-Ammattikorkeakoulu, Karelia-ammattikorkeakoulu, Savonia-ammattikorkeakoulu, Oulun ammattikorkeakoulu ja Arcada Yrkehögskolan), jotka ovat erikoistuneet maahanmuuttajataustaisten henkilöiden ohjaamiseen ja neuvontaan.

2.7.4 Opintotuki

Muun kuin Suomen kansalaisen opintotukioikeus Suomessa harjoitettaviin opintoihin riippuu oleskeluluvasta. Opintotukilain mukaan ulkomaalaiselle, joka asuu Suomessa vakinaisesti ja jonka maassa oleskelun peruste on muu kuin opiskelu, voidaan myöntää opintotukea, jos hänelle on myönnetty ulkomaalaislaissa tarkoitettu jatkuva (A) tai pysyvä (P) oleskelulupa taikka pitkään oleskelleen kolmannen maan kansalaisen EU-oleskelulupa (P-EU). Jos ulkomaalainen saa oleskeluluvan tilapäisen suojelun perusteella, hänen Suomessa oleskelunsa peruste on muu kuin opiskelu. Tilapäistä suojelua saavalle opiskelijalle myönnetään kuitenkin tilapäinen (B) oleskelulupa, joten hän ei ole oikeutettu opintotukeen.

Koulumatkatukilain mukaiseen koulumatkatukeen on oikeutettu Suomessa asuva opiskelija, joka opiskelee Suomessa päätoimisesti. Suomessa asuvalla tarkoitetaan henkilöä, jolla on kotikuntalainen mukainen kotikunta Suomessa. Tilapäisen oleskeluluvan saajalla ei ole kotikuntaa Suomessa, joten hänellä ei myöskään ole oikeutta koulumatkatukeen. Lisätietoja opintotuesta löytyy Kelan nettisivuilta.

2.8 Tilapäistä suojelua saavat lapset

Vastaanottolain 5 §:n mukaan sovellettaessa kyseistä lakia kahdeksatoista vuotta nuorempaan on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen etuun sekä hänen kehitykseensä ja terveyteensä liittyviin seikkoihin.

Lapsen etua arvioitaessa on otettava huomioon, mitä lastensuojelulaissa säädetään lapsen edun arvioimisesta. Vastaanottolaissa säädettyjä toimenpiteitä toteutettaessa on selvittävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muutoin ilmeisen tarpeetonta. Kaksitoista vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain 34 §:n mukaisesti häntä itseään koskevassa asiassa. Lasta koskevat asiat on käsiteltävä kiireellisesti. Tilapäistä suojelua saavalla lapsella on oikeus pääasiassa samoihin vastaanottopalveluihin kuin aikuisellakin (ks. yllä): tässä kohdassa on siksi eritelty ainoastaan nimenomaisesti lapsia koskevia palveluita.

2.8.1 Ilman huoltajaa olevat lapset

Ilman huoltajaa Suomeen saapuneiden tilapäistä suojelua saavien lapsien majoittamisesta säädetään vastaanottolain 17 §:ssä. Lapsi majoitetaan ryhmäkotiin, tukiasuntolaan (vähintään 16-vuotiaat) tai muuhun lapselle tarkoitettuun majoituspaikkaan. Perustelluista syistä lapsi voi myös majoittua sukulaisten kanssa aikuisten ja perheiden vastaanottokeskuksessa. Vastaanottolain 18 §:n 2 momentin mukaan ilman huoltajaa oleva lapsi voi laissa säädetyin edellytyksin asua myös yksityismajoituksessa. Vastaanottokeskuksen johtaja päättää ilman huoltajaa olevan lapsen siirtymisestä yksityismajoitukseen kuultuaan lasta ja hänen edustajaansa sekä vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijää. Vastaanottokeskus ilmoittaa tiedot ja toimittaa lain edellyttämät selvitykset asuinpaikan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle.

Vastaanottolain 5 luvussa säädetään ilman huoltajaa olevan lapsen edustamisesta. Tilapäistä suojelua saavalle määrätään viivytyksettä edustaja, jos lapsi on Suomessa ilman huoltajaa tai muuta laillista edustajaa. Hakemuksen edustajan määräämisestä tekee vastaanotto- tai järjestelykeskus, jonka asiakkaaksi lapsi on rekisteröity. Ennen hakemuksen tekemistä lasta on kuultava edellä todetulla tavalla (5 § 2 mom). Vastaanotto- tai järjestelykeskuksen johtaja käyttää huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lapsen henkilöä ja varallisuutta koskevissa asioissa, kunnes lapselle on määrätty edustaja.

Ilman huoltajaa olevalle lapselle myönnetään vastaanottorahan sijasta käyttöraha, jos vastaanottokeskus järjestää hänelle täyden ylläpidon.

2.8.2 Jäljittäminen

Ulkomaalain 105 b §:n mukaan Maahanmuuttoviraston on viipymättä ryhdyttävä kansainvälistä suojelua hakevan, ilman huoltajaa olevan alaikäisen edun toteuttamiseksi jäljittämään hänen vanhempiaan tai muuta hänen tosiasiallisesta huollostaan vastannutta henkilöä. Tarvittaessa jäljittämistä on jatkettava kansainvälisen suojelun myöntämisen jälkeen. Edellä mainittu koskee myös ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä ilman huoltajaa olevia ihmiskaupan lapsiuhreja ja heidän vanhempiaan tai muita tosiasiallisesta huollosta vastanneita henkilöitä. Tiedot jäljitettävästä on kerättävä, käsiteltävä ja välitettävä salassa pidettävänä siten kuin viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetään.

Ulkomaalaislain esitöiden mukaan (HE 31/2006) jäljittämisen avulla pyritään luomaan uudelleen yhteys Suomeen saapuneen alaikäisen turvapaikanhakijan ja hänen kotimaassaan tai jossakin kolmannessa maassa oleskelevan vanhemman tai muun hänen tosiasiallisesta huollostaan vastanneen henkilön välille. Jäljittämisen avulla voidaan myös saada päätöksenteon kannalta tärkeitä tietoja, joka saattaa mahdollistaa perheen yhdistämisen myöhemmässä vaiheessa Suomessa, lapsen kotimaassa tai jossakin kolmannessa maassa, jossa vanhemmat oleskelevat. Perheen yhdistämistä muualla kuin Suomessa voitaisiin harkita, jos lapsen ei katsota olevan kansainvälisen suojelun tarpeessa ja paluun arvioitaisiin olevan turvallista ja lapsen edun mukaista. Vastuuviranomaiseksi on määritelty Maahanmuuttovirasto, koska jäljittämällä saadaan sen päätöksenteon kannalta keskeisiä tietoja, jotka edesauttavat päätösten perustamista tosiasioihin.

Jäljittämisen ei ole katsottu tilapäisen suojelun kontekstissa täysin vertautuvan tilanteeseen, jossa alaikäinen hakee turvapaikkaa tai on ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakas. Lapsen etu huomioiden viranomaisen on kuitenkin selvitettävä, onko lapsella yhteys vanhempaan ja autettava yhteyden palauttamisessa, sikäli kun se on mahdollista.

Tilapäisen suojelun antaminen ei ole sidottu jäljittämistoimiin tai jäljittämisessä mahdollisesti saataviin tietoihin. Alaikäisen täyttäessä tilapäisen suojelun saamisen edellytykset voidaan suojelun antamisen katsoa olevan lapsen edun mukaista, kun huomioidaan myös, että perheenyhdistäminen on mahdollista kohdassa 2.3 kerrotulla tavalla.

Alaikäistä ei tilapäisen suojelun prosessissa kuulla, joten jäljittämistarpeiden selvittämisessä korostuu edustajan rooli. Maahanmuuttovirasto ohjeistaa edustajia selvittämään onko lapsella yhteys vanhempaan. Mikäli ei ole, edustaja voi hyödyntää Maahanmuuttoviraston esittämiä vaihtoehtoisia keinoja yhteyden palauttamiseksi. Tällä hetkellä selvitetään mm. yhteistyötä Ukrainan lähetystön kanssa. Jäljittämiseen liittyvä ohjeistus liitetään valmisteilla olevaan edustajille suunnattuun yleisempään ohjeistukseen. Edustajien kysymykset jäljittämiseen liittyen ohjataan Maahanmuuttovirastolle. Aina yhteyden palauttaminen ei pyrkimyksistä huolimatta ole mahdollista.

2.8.3 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatustilain 6 §:n mukaan kunnan on järjestettävä varhaiskasvatusta lapselle, jonka kotikuntalaisissa (201/1994) tarkoitettu kotikunta kyseinen kunta on. Lisäksi kunnan on järjestettävä varhaiskasvatusta lapselle, joka asuu kunnassa huoltajiensa työn, opiskelun, sairauden tai vastaavien syiden vuoksi, vaikka lapsella ei ole Suomessa kotikuntaa tai lapsen kotikunta on kotikuntalain perusteella toinen kunta. Kiireellisissä tapauksissa tai olosuhteiden muutoin niin vaatiessa kunnan on huolehdittava varhaiskasvatuksen järjestämisestä muullekin kunnassa oleskelevalle lapselle kuin kunnan asukkaalle.

Tilapäistä suojelua saaville ei lähtökohtaisesti osoiteta kotikuntaa. Kunnan on kuitenkin järjestettävä varhaiskasvatus tilapäistä suojelua saavalle lapselle esimerkiksi silloin, jos hänen huoltajansa työskentelee tai opiskelee. Varhaiskasvatusta voidaan järjestää tilapäistä suojelua saaville lapsille myös, jos sen arvioidaan tukevan lapsen hyvinvointia ja oppimista.

Osa tilapäisen suojelun piirissä olevista lapsista saa kotikunnan Suomesta suoraan, jos perheenjäsenellä on Suomessa kotikunta. Näillä lapsilla on subjektiivinen oikeus saada kunnan järjestämää varhaiskasvatusta.

Tilapäisen suojelun piirissä olevilla sekä turvapaikkaa hakevilla lapsilla on oikeus kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen tilanteessa, jossa huoltaja esimerkiksi työskentelee, opiskelee tai siihen on muu vastaava syy. Myös kiireellisessä tilanteessa tai olosuhteiden muutoin niin vaatiessa varhaiskasvatus on järjestettävä. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on kuitenkin aina ensisijaisesti mietittävä lapsen etua ja varhaiskasvatuksen järjestämisen tulee perustua lapsen tarpeiden yksilölliseen arviointiin.

Varhaiskasvatuksella on merkittävä vaikutus lapsen oppimisvalmiuksiin, kielellisiin valmiuksiin sekä arjen turvallisuuden rakentumiseen. Varhaiskasvatus on suomen ja ruotsin kielen oppimisen kannalta vaikuttavaa toimintaa. Siksi kuntia kannustetaan varhaiskasvatuksen tarjoamiseen myös tilapäisen suojelun piirissä oleville lapsille.

Kunta on velvollinen antamaan neuvontaa ja ohjausta kunnassa käytävissä olevista varhaiskasvatuspalveluista.

Kun turvapaikka perheelle ja lapselle on myönnetty, lapsella on yhtäläinen oikeus kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen kuin muillakin lapsilla, joiden kotikunta on Suomessa.

2.8.4 Oppivelvollisuus sekä perus- ja esiopetus

Oppivelvollisuuslain soveltamisalan mukaan Suomessa vakinaisesti asuvat lapset ovat oppivelvollisia. Lapsi katsotaan Suomessa vakinaisesti asuvaksi, jos hänellä on kotikuntalaissa (201/1994) tarkoitettu kotikunta. Perusopetuslain 4 §:n mukaan kunta on velvollinen järjestämään sen alueella asuville 26 §:n 1 momentissa tarkoitetuille oppivelvollisuusikäisille perusopetusta sekä oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna esiopetusta. Tilapäistä suojelua saavat eivät ole oppivelvollisia, koska heillä ei ole kotikuntalain mukaista kotikuntaa. Tilapäistä suojelua saaville tulee kuitenkin järjestää perusopetuslain edellyttämä mahdollisuus osallistua perus- ja esiopetukseen samaan tapaan kuin oppivelvollisuusikäisille turvapaikanhakijalapsille.

Tilapäistä suojelua saavien opetus järjestetään esi- tai perusopetuksena tai mm. maahanmuuttajille tarkoitettuna perusopetukseen valmistavana opetuksena.

Oppilailla on oikeus perusopetuslain mukaiseen opetukseen, oppilaanohjaukseen sekä riittävään oppimisen ja koulunkäynnin tukeen heti tuen tarpeen ilmetessä. Oppilaille voidaan järjestää myös perusopetusta täydentävää opetusta, kuten suomi tai ruotsi toisena kielenä ja oman äidinkielen opetusta, opetusministeriön asetuksessa (1777/2009) säädetyllä tavalla.

Perusopetukseen valmistavaa opetusta ohjaavat Opetushallituksen laatimat perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelman perusteet (2015) ja niiden pohjalta laaditut opetussuunnitelmat. Valmistavan opetuksen keskeisinä tavoitteina on antaa oppilaalle tarvittavat valmiudet suomen tai ruotsin kielessä ja tarpeelliset muut valmiudet esiopetukseen tai perusopetukseen siirtymistä varten sekä edistää oppilaiden tasapainoista kehitystä ja kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Koulun opetuskielen näkökulmasta tavoitteena on saavuttaa alkeiskielitaito.

Valmistavaa opetusta varten ei ole määritelty valtakunnallista tuntijakoa eikä oppimäärää, joten oppilaalle laaditaan oma opinto-ohjelma. Siinä määritellään oppilaan oppimisen tavoitteet, opiskeltavat oppiaineet, tuntimäärät ja sisällöt, oppilaan integroiminen ikätasoa vastaaviin esi- tai perusopetuksen opetusryhmiin sekä ohjauksen järjestäminen ja oppilaan mahdollisesti tarvitsemat tukitoimet. Valmistavan opetuksen opettajille ei ole kelpoisuusvaatimuksia, joten niistä päättää opetuksen järjestäjä.

Koska tilapäistä suojelua saavat lapset eivät ole oppivelvollisia, oppivelvollisuuslain 4 §:ssä säädetty oppivelvollisuuden suorittamisvaihtoehdoista perusopetuksen suorittamisvelvollisuuden jälkeen ei koske heitä. Tilapäisen suojelun direktiivin 14 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on kuitenkin annettava tilapäistä suojelua saaville alle 18-vuotiaille mahdollisuus hakeutua koulutusjärjestelmään samoin edellytyksin kuin vastaanottavan jäsenvaltion kansalaisille. Perusopetuksen jälkeisiin koulutuksiin hakeutumista on käsitelty tarkemmin tämän muistion opiskelua koskevassa kohdassa.

2.8.5 Lastensuojelu

Lastensuojelulain 25 §:n nojalla on velvollisuus viipymättä ilmoittaa kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Lastensuojelulain 26 §:n mukaan lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksesta tai kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä on saanut muutoin tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Lastensuojeluasian vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän on arvioitava välittömästi lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. Lisäksi on tehtävä sosiaalihuoltolain 36 §:n mukainen palvelutarpeen arviointi, jollei arvioinnin tekeminen ole ilmeisen tarpeetonta. Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve, ellei asia ole selvästi luonteeltaan sellainen, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita. Kun turvapaikanhakijalapsella on todettu lastensuojelun tarve, hänellä on oikeus saada lastensuojelulain mukaisia palveluja. Lastensuojelun tarvetta arvioidaan arvioidaan vastaanottokeskuksen järjestämien palvelujen riittävyys. Vastaanottolain

7 §:n 2 momentin mukaan kunta on oikeutettu laskuttamaan lastensuojelun palveluista aiheutuneista kustannuksista Maahanmuuttovirastoa. Käytännössä kunta laskuttaa sitä vastaanottokeskusta, jonka asiakkaaksi turvapaikanhakija on rekisteröity.

Ukraina ja Suomi ovat Haagin lastensuojelusopimuksen osapuolia. Näin ollen sopimuksen alaan kuuluvat päätökset tunnustetaan sopimusvaltioissa ilman eri toimenpiteitä. Jos Ukrainasta saapuvista lapsista on tehty esim. huostaanottopäätös, se tunnustetaan Suomessa sellaisenaan, eikä erillistä vahvistusta Suomessa tarvita. Lapsi on lastensuojelulain piirissä, koska on Ukrainassa ollut huostassa. Suomessa lastensuojelusta ja huostaanotosta säädetään lastensuojelulaissa, ei muualla. Lastensuojelulaki on lex specialis suhteessa vastaanottolakiin ja sosiaalihuoltolakiin.

Kunnat vastaavat lastensuojelun järjestämisestä ja siitä aiheutuvista kustannuksista, mutta lastensuojelulain 17 §:n 1 momentin mukaan Helsingin kaupunki on vastuussa Ukrainasta laitoksesta ilman huoltajaa tulleiden lasten lastensuojelun järjestämisestä. Kun lapsi on lastensuojelun asiakas, käytössä ovat kaikki lastensuojelulain mukaiset palvelut: avohuollon tukitoimet (LSL 7 luku) ja lapsen sijoitus (LSL 8-9 luku). Lapselle on nimettävä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä (LSL 13 b §) ja lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma (LSL 30 § 1).

Lasta ei Suomessa voi pitää huostassa ja sijoitettuna muualla kuin lastensuojelulain mukaisessa sijaishuoltopaikassa. Vastaanottolain mukaiset ryhmäkodit ja tukiasuntolat eivät ole lastensuojelulain mukaisia sijaishuoltopaikkoja.

Mikäli lapsen tilanteen ja statuksen tunnustamista ei pystytä tekemään huostaanottopäätökseen tai muuhun vastaavaan kirjalliseen dokumenttiin perustuen, tulee tunnustaminen sotatilanteesta johtuen (force majeure) perustaa muihin seikkoihin, kuten käsillä olevaan tosiasialliseen tilanteeseen ja lapsen edun turvaamiseen (YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3.1 artikla) sekä lapsen oikeuteen saada erityistä suojelua. Jos on perusteltua syytä olettaa, että lapsi on ollut huostaan otettuna Ukrainassa, ”varmistamisen ajan” lapsi on lastensuojelulain mukaisessa asiakkuudessa ja palvelut tulee järjestää lastensuojelulain mukaisesti.

Tilapäistä suojelua saavat lapset ja nuoret voivat käyttää normaalisti perus- ja esiopetuksen sekä toisen asteen koulutuksen yhteydessä järjestettäviä opiskeluhuollon palveluita. Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto sekä kuraattori- ja psykologipalvelut ovat kiinteä osa koulun toimintaa, ja kuuluvat kuntien järjestämisvastuulle. Kouluterveydenhuolto on ennalta ehkäisevää toimintaa, ja sairauksien hoito ei kuulu kouluterveydenhuollolle. Jos lapsi ei jostain syystä osallistu perus- ja esiopetukseen, terveydenhuollon palveluista vastaa vastaanottokeskus.

3 Kansainvälisen suojelun hakeminen

Osa Ukrainasta siirtymään joutuneista ehti hakea turvapaikkaa ennen tilapäisen suojelun direktiivin aktivointia tai on jättänyt turvapaikkahakemuksen direktiivin voimaantulon jälkeen. Maahanmuuttovirasto tiedottaa heille mahdollisuudesta hakea tilapäistä suojelua. Aiemmin turvapaikkaa hakenut tilapäisen suojelun kohderyhmään kuuluva henkilö voi jättää tilapäisen suojelun hakemuksen poliisille tai rajaviranomaiselle. Henkilöt, jotka kuuluvat tilapäisen suojelun kohderyhmään ja ovat hakeneet turvapaikkaa siinä vaiheessa, kun tilapäisen suojelun direktiivi oli aktivoitu, mutta tilapäisen suojelun hakemuksia ei Suomessa pystytty rekisteröimään, voivat vireyttää tilapäisen suojelun hakemuksen lomakkeella. Turvapaikkahakemuksen käsittelyä lykätään tilapäisen suojelun ajaksi.

Kun tilapäistä suojelua saaneen ja myös turvapaikkaa hakeneen henkilön tilapäiseen suojeluun perustuva oleskelulupa päättyy, Maahanmuuttovirasto tiedustelee kirjallisesti, haluaako hän turvapaikkahakemuksen käsittelyä jatkettavan. Jos henkilö ilmoittaa haluavansa turvapaikkahakemuksensa käsiteltävän, Maahanmuuttovirasto käsittelee hakemuksen normaalin turvapaikkatutkinnan mukaisesti. Jos henkilö ei halua käsittelyä jatkettavan tai ei vastaa Maahanmuuttoviraston kirjeeseen viimeistään annettuna

määräpäivänä, Maahanmuuttovirasto tekee turvapaikkahakemukseen raukeamispäätöksen. Raukeamispäätöksestä ei voi valittaa. Maahanmuuttovirasto tekee turvapaikkahakemukseen raukeamispäätöksen myös, jos tilapäisen suojelun saaja peruuttaa turvapaikkahakemuksensa tai Maahanmuuttovirasto saa tiedon hänen Suomesta poistumisestaan.

Tilapäistä suojelua saavan turvapaikkahakemus voidaan käsitellä tilapäisen suojelun aikana, jos tähän ilmenee perusteltu syy. Maahanmuuttovirasto käsittelee turvapaikkahakemuksen myös, jos tilapäistä suojelua saavaa ja lisäksi turvapaikkaa hakeneen henkilön maasta poistamisia tulee vireille.

4 Oleskeluluvan hakeminen

4.1 Yleiset edellytykset ja oleskeluluvan hakeminen

Ukrainasta siirtymään joutuneet voivat halutessaan hakea myös muuta oleskelulupaa riippumatta siitä, ovatko he hakeneet myös tilapäistä suojelua. Tilapäisen suojelun saaminen ei vaikuta muiden oleskelulupien myöntämiseen, lukuun ottamatta opiskelijan oleskelulupaa, jota tilapäistä suojelua saavalle ei voida tällä hetkellä myöntää (opiskelija- ja tutkijalain 2 §:n 2 mom. 1-kohta). Opiskelu on kuitenkin mahdollista myös tilapäisen suojelun perusteella myönnetyllä oleskeluluvalla. Muiden oleskelulupien osalta hakijan tulee täyttää normaalit luvan myöntämisen yleiset ja lupa- tai perustekohtaiset edellytykset. Näihin edellytyksiin ei ole Ukrainan tilanteen vuoksi tällä hetkellä voimassa olennaisia poikkeamia normaalista menettelystä. Muut oleskelulupahakemukset ovat maksullisia ja niiden myöntäminen edellyttää lähtökohtaisesti voimassa olevaa matkustusasiakirjaa. Lisätietoja muiden oleskelulupien hakemisesta löytyy Maahanmuuttoviraston sivuilta.

Työn tai opiskelun perusteella oleskeluluvan saanut saa pyynnöstä kotikunnan, jos oleskelulupa on luonteeltaan jatkuva tai pysyvä. Jos henkilö sen sijaan on saanut tilapäisen vähintään yhden vuoden oleskeluun oikeuttavan tilapäisen oleskeluluvan, voi hän saada kotikunnan, jos hänellä lisäksi on olosuhteet kokonaisuudessaan huomioon ottaen tarkoitus jäädä vakinaisesti Suomeen asumaan. Osoituksena asumisen vakinaisuudesta henkilö voi esittää esimerkiksi selvityksen vähintään kaksi vuotta kestävästä työstä tai opiskelusta.

4.2 Tilapäisen luvan peruutus, jos saa muun luvan

Mikäli asiakkaalle myönnetään oleskelulupa hakemallaan, itselleen ensisijaiseksi valitsemallaan muulla perusteella, tilapäisen suojelun perusteella myönnetty oleskelulupa pääsääntöisesti peruutetaan. Oleskelulupajärjestelmän lähtökohtana on, että henkilöllä voi olla vain yksi voimassa oleva oleskelulupa. Tilapäisen suojelun perusteella myönnetty lupa peruutetaan, jos sen voimassaoloaika on jäljellä yli 3 kk. Hakijalta tiedustellaan oleskeluluvan hakemisen yhteydessä suostumus tilapäisen suojelun perusteella myönnetyn oleskeluluvan peruuttamiseen, jos hänelle oltaisiin myöntämässä vahvempi oleskelulupa, ja tämän oleskeluluvan myöntämisen yhteydessä tilapäisen suojelun lupa peruutetaan 58 § 5 mom perusteella (tulkitaan, että tilapäisen suojelun perusteella myönnetyn oleskeluluvan edellytykset eivät enää voimassa, sillä oleskelun pääasiallinen tarkoitus on muuttunut).

Työn tai opiskelun perusteella oleskeluluvan saanut saa pyynnöstä kotikunnan, jos oleskelulupa on luonteeltaan jatkuva tai pysyvä. Jos henkilö sen sijaan on saanut tilapäisen vähintään yhden vuoden oleskeluun oikeuttavan tilapäisen oleskeluluvan, voi hän saada kotikunnan, jos hänellä lisäksi on olosuhteet kokonaisuudessaan huomioon ottaen tarkoitus jäädä vakinaisesti Suomeen asumaan. Osoituksena asumisen vakinaisuudesta henkilö voi esittää esimerkiksi selvityksen vähintään kaksi vuotta kestävästä työstä tai opiskelusta.

4.3 Työntekijän oleskelulupa

Kolmannen maan kansalainen voi hakea oleskelulupaa työnteon perusteella, jos hänellä on työnantaja ja työsopimus. Työstä riippuen kyseeseen voi tulla työntekijän oleskelulupa tai muu oleskelulupa ansiotyötä varten. Oleskelulupaa voi hakea Suomessa ja jos edellytykset täyttyvät, lupa voidaan myöntää. Työntekijän oleskelulupaan liittyy saatavuusharkinta eli työnantajan on selvitettävä, onko kyseiseen tehtävään saatavilla kohtuullisessa ajassa työvoimaa Suomesta tai EU/ETA –alueelta. Lisätietoja työntekijän oleskeluluvan hakemisesta ja edellytyksistä löytyy Maahanmuuttoviraston sivuilta.

Oleskelulupa myönnetään tilapäisenä (B) tilapäistä työntekoa varten ja jatkuvana (A) vähintään kahden vuoden tai toistaiseksi voimassa olevan työsuhteen perusteella. Neljän vuoden jatkuvalla oleskeluluvalla oleskelun jälkeen on mahdollista saada pysyvä oleskelulupa. Suurin osa työntekijän oleskeluluvista myönnetään jatkuvina. Lupa myönnetään tilapäisenä esimerkiksi, jos osapäätös on tilapäiseen työhön tai jos työhön ei vaadita osapäätöstä ja työsopimus on lyhykestoinen tai tilapäisluonteinen. Myös tietyissä ulkomaalaislain 77 §:n mukaisissa tilanteissa lupa on tilapäinen.

Tilapäiseen suojeluun perustuva oleskelulupa oikeuttaa työntekoon. Käytännössä tilapäisen suojelun kohderyhmään kuuluvat henkilöt, joilla on tiedossa työpaikka, voivat hakea ensin tilapäistä suojelua ja myöhemmin halutessaan hakea työntekijän oleskelulupaa tai muuta oleskelulupaa työnteon perusteella.

Kolmannen maan kansalainen voi hakea yrittäjän oleskelulupaa, jos hän harjoittaa yritystoimintaa Suomessa. Oleskelulupaa voi hakea Suomessa ja jos edellytykset täyttyvät, lupa voidaan myöntää. Oleskelulupa liittyy osapäätösharkinta muun muassa sen arvioimiseksi, että yritystoiminta tapahtuu Suomeen rekisteröidyssä yrityksessä ja että yritystoiminnalla on kannattavan liiketoiminnan edellytykset. Oleskelulupa myönnetään tilapäisenä (B) tilapäistä yritystoimintaa varten ja jatkuvana (A) pysyväisluonteista yritystoimintaa varten. Lisätietoja yrittäjän oleskeluluvan hakemisesta ja edellytyksistä löytyy Maahanmuuttoviraston sivuilta.

Työntekijän oleskelulupa tai muu oleskelulupa työnteon taikka muulla perusteella ei siis tuo automaattisesti oikeutta sosiaaliturvaan ja kunnallisen terveydenhuollon käyttöön, jos henkilöllä ei ole kotikuntaa, vaan oikeutta tulee hakea erikseen Kelalta. EU:n maahanmuuttodirektiivien nojalla työntekijä (ml. kausityöntekijä) pääsääntöisesti rinnastetaan terveydenhuollon palveluiden osalta kotikuntalaisiin (kansanterveyslaki 14 §, erikoissairaanhoidolaki 3 §). Oikeuden realisointi vaatii, että hoito-oikeus on selvitetty Kelassa (rajalaki 16 §) ja henkilö on saanut todistuksen oikeudesta hoitoetuuksiin Suomessa. Henkilön oman hakemuksen lisäksi myös julkinen terveydenhuolto voi pyytää Kelaa selvittämään henkilön oikeutta. Laajennettu oikeus koskee vain työntekijää eikä hänen mukana tulleita perheenjäseniä, ml. lapsia. Oikeus moniin Kelan maksamiin asumisperusteisiin etuuksiin syntyy, jos työstä saatava palkka on vähintään 741,75 euroa kuukaudessa. Kaikki työ Suomessa on työeläke- ja tapaturmavakuutettavaa.

4.4 Kausityöhön perustuva oleskelu

Kausityöstä säädetään kausityölaissa. Kausityö tarkoittaa työtä maatalouden ja matkailun alalla, jota tehdään tiettyinä vuodenaikoina. Kausityön kesto voi olla enimmillään 9 kuukautta 12 kuukauden ajanjaksolla. Kausityölain mukaisia kausitöitä ovat esimerkiksi maatalous- ja puutarha-alan työt, metsänhoitotyöt ja matkailun alaan kuuluvat työt. Kausityölakia sovelletaan myös vuokratyöhön. Metsämarjojen poimintaan ei tarvita kausityölupaa, jos poiminta kestää alle kolme kuukautta, eikä poimintaa tehdä työsuhteessa. Jos poiminta tapahtuu työsuhteessa, tulee henkilön hakea työntekijän oleskelulupaa (TTOL). Metsämarjojen poiminta ei kuulu kausityölain soveltamisalan piiriin, joten kausityöhön oikeuttavaa lupaa metsämarjojen poimintaan ei voida myöntää.

Kausityöhön tarvittava lupa riippuu siitä, miten kauan työ kestää. Viisumivollisesta maasta tulevat henkilöt voivat hakea alle kolmen kuukauden kausityötä varten kausityöviisumia. Viisumivapaasta maasta (kuten Ukrainasta biometrisellä passilla) tulevat henkilöt voivat hakea Maahanmuuttovirastolta

kausityötodistusta. Kausityötodistusta voi hakea myös Suomesta käsin. Kausityötodistuksella henkilö osoittaa työnteko-oikeutensa todistukseen merkityn työnantajan palveluksessa, jota viisumivapaasti maassa oleskelevalla henkilöllä ei lähtökohtaisesti ole. Kausityötodistus ei pidennä viisumivapaan oleskelun aikaa Suomessa ja työnteko-oikeus kausityötodistuksella päättyy, kun todistus päättyy tai kun viisumivapaa oleskelu päättyy.

Jos työskentely kestää yli kolme kuukautta, työnteko edellyttää kausityöoleskelulupaa, jota haetaan Maahanmuuttovirastolta ulkomailta käsin. Ensimmäistä kausityöoleskelulupaa ei voi hakea Suomesta, paitsi jos henkilöllä on voimassa oleva kausityöviisumi tai kausityötodistus, jonka perään henkilön on tarkoitus jatkaa työskentelyä kausityössä Suomessa. Jos kausityö kestää yli kuusi kuukautta, oleskelulupapäätökseen sisältyy myös työ- ja elinkeinotoimiston osapäätös. Kausityöoleskeluvan pituuden määrittää työsuhteen kesto. Kausityöoleskelulupa on tilapäinen oleskelulupa eikä sen perusteella lähtökohtaisesti määrätä kotikuntaa. Kausityöoleskeluluvalla oleskelevan perheenjäsen ei voi saada oleskelulupaa Suomeen perhesiteen perusteella.

Kuten työntekijän oleskelupa, myöskään kausityölupa ei tuo automaattisesti oikeutta sosiaaliturvaan ja kunnalliseen terveydenhuoltoon vaan oikeutta tulee samaan tapaan hakea erikseen Kelalta.

Tilapäiseen suojeluun perustuva oleskelulupa oikeuttaa työntekoon. Käytännössä tilapäisen suojelun kohderyhmään kuuluvien henkilöiden, jotka haluavat työllistyä kausitöihin, kannattaa hakea tilapäistä suojelua, ellei heidän tarkoituksensa ole oleskella Suomessa ainoastaan kausityön keston ajan.

5 Oleskelu ilman oleskelulupaa

5.1 Oleskelu viisumivapaasti tai ilman oleskeluoikeutta

Ukrainalaiset biometrisen passin haltijat pääsevät Schengen-alueelle viisumivapaasti ja voivat oleskella alueella 90 päivän ajan 180 päivän jaksossa. Henkilön on haettava tarvittaessa viisumivapaan 90 päivän kuluessa oleskelulupaa Maahanmuuttovirastolta. Ukrainan rajalla Schengen-alueelle siirryttäessä ei EU - maiden viranomaiset ole edellyttäneet voimassaolevaa matkustusasiakirjaa, joten Suomeenkin on sisärajan kautta saapunut henkilöitä, joilla ei ole voimassaolevaa oleskeluoikeutta maassa, elleivät he ole hakeneet turvapaikkaa tai tilapäistä suojelua Suomesta. Osalla ukrainalaisista on ns. kansallinen passi (Domestic Passport) tai vanha passi (ei biometrisia tietoja), jotka eivät myöskään oikeuta viisumivapaaseen oleskeluun maassa.

Ukrainasta siirtymään joutuneiden kohdalla voidaan tapauskohtaisesti käyttää Schengen rajasäännösten mukaista humanitaarista maahan pääsyn perustetta ja tarvittaessa myöntää myös viisumi rajan ylitykseen ulkorajalla (itärajalla maahan saavuttaessa). Tilapäistä suojelua haettaessa rajanylityksen yhteydessä ei ole tarvetta viisumin myöntämiselle.

Suomella on käytössä vain Schengen-viisumi, jonka myöntäminen Schengenin viisumisäännösten (asetus EY810/ 2009 ja siten suoraan sovellettavaa lainsäädäntöä) mukaan edellyttää ns. paluuehdon täyttymistä.

5.2 Työnteko ilman oleskelulupaa

Ulkomaalaislain 79 §:ssä säädetään työnteko-oikeudesta ilman oleskelulupaa viisumivapauden tai viisumin voimassaolon aikana. Oikeus on olemassa vain tietyissä, laissa tarkasti rajatuissa ammateissa ja tilanteissa ja vain viisumin tai viisumivapauden keston ajan. Jos työnteko kestää kauemmin, tulee hakea oleskelulupaa työntekoa perusteella. Ilman voimassa olevaa oleskeluoikeutta tai oleskelulupaa Suomessa ei saa työskennellä.

5.3 Oikeus kuntien ja valtion tarjoamiin palveluihin ja etuuksiin ilman oleskelulupaa

5.3.1 Sosiaali- ja terveystalvet

Myös ilman oleskelulupaa tai -oikeutta Suomessa oleskelevalla on oikeus kiireellisiin terveydenhuollon palveluihin, jotka ovat kunnan tai sairaanhoitopiirin järjestämistä vastuulla. Henkilö on paperittoman kaltaisessa tilanteessa, jolloin oikeus saada terveydenhuollon palveluita kattaa vain kiireellisen hoidon (THL 50 §). Kiireellisellä hoidolla tarkoitetaan: äkillisen sairastumisen, vamman, synnytyksen, pitkäaikaissairaudesta vaikeutumisen tai toimintakyvyn alenemisen edellyttämää välitöntä arviota ja hoitoa. Näissä tapauksissa hoidon aloittamista ei voida pitkittää ilman, että sairaus pahenee tai vamma vaikeutuu. Lisäksi tulee tarjota kiireellistä suun terveydenhuoltoa, mielenterveyshoitoa, päihdehoitoa ja psykososiaalista tukea.

Mikäli ilman oleskelulupaa tai -oikeutta Suomessa oleskeleva henkilö tarvitsee välttämätöntä kiireellistä apua, hänet tulee ensisijaisesti ohjata kuntaan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle, jotta tuen tarve arvioitaisiin. Sosiaalihuoltolain 12 §:ssä säädetään jokaisen kunnassa oleskelevan henkilön oikeudesta kiireelliseen sosiaalihuoltoon. Säännöksen mukaan jokaisella kunnassa oleskelevalla henkilöllä on oikeus saada kiireellisessä tapauksessa hänen yksilölliseen tarpeeseensa perustuvat sosiaalipalvelut siten, ettei hänen oikeutensa välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Sosiaalihuoltolain mukaista kiireellistä sosiaalipalvelua haetaan oleskelukunnasta. Kela myöntää perustoimeentulotuesta vähintään välttämättömän taloudellisen tuen turvaamiseksi kiireellistä tukea elintarvikkeisiin ja välttämättömiin reseptilääkkeisiin, jos henkilö ei voi toimeentuloaan muuten turvata. Kela ohjaa myös kuntaan tilapäisen majoituksen tarpeen arvioon. Kunta arvioi myös tarpeen mahdollisille sote-palveluille.

Pääsääntöisesti henkilö on itse vastuussa kaikista terveydenhoidosta aiheutuneista kustannuksista. Valtiolla on toissijainen korvausvastuu asiakasmaksulain mukaisen ylittävän osuuden osalta, jollei kustannuksia saada perittyä (rajalain 20 § 3 momentti). Korvausta haetaan Kelalta. Sosiaalihuollon osalta kustannukset jäävät kuntaan.

5.3.2 Perus- ja esiopetus, varhaiskasvatus

Viisumivapaasti eli laillisesti mutta turistin kaltaisessa asemassa oleskelevien osalta lapsen ei lähtökohtaisesti katsota asuvan alueella eikä hänelle siten järjestetä perus- tai esiopetusta tai varhaiskasvatusta. Jos lapsi kuitenkin oleskeluoikeudesta riippumatta käytännössä oleskelee kunnan alueella, kunta voi järjestää varhaiskasvatusta tilannekohtaiseen harkintaan perustuen, lapsen etu huomioiden. Lyhytkestoista oleskelua kunnan alueella ei voida pitää velvoitteen synnyttävänä asumisena, vaikka perusopetuslaki ei edellytäkään, että lapsen asuminen kunnassa olisi pysyvää. Oleskelun kestoa voi kuitenkin olla vaikea ennakolta arvioida. Asia tulee arvioida kunnassa tapauskohtaisesti ja ratkaista lapsen edun mukaisesti. Ensisijaisesti tulee pyrkiä ohjaamaan tilapäisen suojelun piiriin.

Jos esi- tai perusopetusta saavalla 6–15-vuotiaalla tai muulla kotikuntakorvauksen piiriin kuuluvalla oppilaalla ei ole kotikuntalain mukaista kotikuntaa Suomessa, valtio on velvollinen maksamaan opetuksen järjestäjälle kotikuntakorvauksen. Ilman oleskeluoikeutta Suomessa oleville lapsille voi varhaiskasvatuksen järjestäjä tarveharkintaisesti järjestää varhaiskasvatusta.

6 Ihmiskaupan ja muun hyväksikäytön tunnistaminen

Käsillä olevassa tilanteessa on korostunut riski siihen, että haavoittuvassa asemassa oleviin voi kohdistua ihmiskauppaa tai muuta hyväksikäyttöä. Sekä EU:ssa että Suomessa viranomaiset ovat tietoisia tilanteen vakavuudesta ja riskeistä, joita Ukrainasta paenneiden ihmisten tilanteeseen liittyy. Keskeisten

viranomaisten välillä on keskusteltu siitä, miten hyväksikäytön riskeihin voidaan puuttua ja niiden toteutumista välttää.

Ihmiskauppa on vakava yksilön vapautteen kohdistuva rikollisuuden muoto. Siinä tekijä saattaa uhrinsa alisteiseen asemaan ja hyväksikäytön kohteeksi saadakseen uhrista taloudellista tai muuta hyötyä. Uhriksi joutuneen vapautta tehdä itsenäisesti päätöksiä hänen omasta elämästä ja toiminnastaan rajoitetaan. Ihmiskauppaa voi ilmetä useissa eri muodoissa. Kyse voi olla esimerkiksi seksuaaliseen hyväksikäyttöön tai työvoiman hyväksikäyttöön liittyvästä ihmiskaupasta tai avioliittoon pakottamisesta. Alaikäiset voivat joutua samojen ihmiskaupan muotojen kohteeksi kuin aikuisetkin.

Voi olla mahdollista, että Ukrainasta paennutta painostetaan tai kiristetään majoitusta tai muuta apua vastaan tekemään työtä hyvin huonoilla työehdoilla, myymään seksiä, kerjäämään tai tekemään rikoksia kuten näpistyksiä vastoin hänen omaa tahtoaan. Tällöin voi olla kysymys ihmiskaupasta. Ihmiskaupasta voi olla kysymys myös silloin, jos sotaa paenneita on kuljetettu tai heille on järjestetty kuljetus ja heidät on sitten saatettu hyväksikäytön kuten työvoiman hyväksikäytön kohteeksi. On mahdollista, että hyväksikäyttöä on tapahtunut myös matkalla jo ennen Suomeen saapumista.

Ihmiskauppaa on tärkeää pyrkiä tunnistamaan, jotta uhriksi joutuneet saavat tarvitsemaansa apua ja palveluita, ja jotta uhrilla on mahdollisuus irtautua hyväksikäytöstä ja saada myös oikeutta asiassaan niin halutessaan. Joutsenon vastaanottokeskus vastaa kansallisen Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän toiminnasta. Auttamisjärjestelmän kautta voi saada muun muassa turvallisen majoituksen, suojaa, terveystalveluja, neuvontaa ja apua oleskelun laillistamisessa tai rikosilmoituksen tekemisessä.

Auttamisjärjestelmästä voi pyytää konsultaatioapua, jos on kohdannut mahdollisen ihmiskaupan uhrin. Uhriksi joutunut voi päästä auttamisjärjestelmään. Henkilöltä itseltään on aina pyydettävä suostumus ennen kuin hänen asiassaan ollaan yhteydessä auttamisjärjestelmään tai häntä esitetään auttamisjärjestelmään. Konsultaatiota voi pyytää myös anonyymisti auttamisjärjestelmän 24/7-infopuhelimesta 029 546 3177. Häätötilanteissa tulee kuitenkin aina ottaa yhteys yleiseen hätänumeroon. Mikäli kysymys on alaikäisestä, on huomioitava myös lastensuojelulain 25 §:n mukainen sääntely.

7 Lisätietoa

Sisäministeriön sivuilta:

[Sisäasiainhallinnon toiminta Ukrainan kriisissä - Sisäministeriö \(intermin.fi\)](#)

Maahanmuuttoviraston sivuilta

[Usein kysyttyä: Venäjän hyökkäys Ukrainaan | Maahanmuuttovirasto \(migri.fi\)](#)

[Tilapäinen suojele | Maahanmuuttovirasto \(migri.fi\)](#)

[Oleskelulupa | Maahanmuuttovirasto \(migri.fi\)](#)

Työ- ja elinkeinoministeriön sivuilta:

[Venäjän hyökkäys Ukrainaan – työ- ja elinkeinoministeriö \(tem.fi\)](#)

[Usein kysyttyä Ukrainasta saapuvien palveluista – kotoutumisen osaamiskeskus, työ- ja elinkeinoministeriö \(kotoutuminen.fi\)](#)

[Tietoa Ukrainan tilanteeseen liittyen kotoutumistoimijoille – kotoutumisen osaamiskeskus, työ- ja elinkeinoministeriö \(kotoutuminen.fi\)](#)

Opetus- ja kulttuuriministeriön sivuilta:

[Venäjän hyökkäys Ukrainaan ja vaikutukset toimialalla - OKM - Opetus- ja kulttuuriministeriö](#)

Poliisin yhteystiedot tilapäisen suojelelun nojalla oleskelulupaa hakeville ja turvapaikanhakijoille

[Poliisin yhteystietoja turvapaikanhakijoille - Poliisi](#)

Valtioneuvoston sivuilta

[Venäjän hyökkäys Ukrainaan \(valtioneuvosto.fi\)](#)

Ulkoministeriön sivuilta

[Venäjän hyökkäys Ukrainaan - Ulkoministeriö \(um.fi\)](#)

Sosiaali- ja terveysministeriön kuntainfosta:

[Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut Ukrainasta tulleille henkilöille](#)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen sivuilta:

<https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/ajankohtaista/ukrainan-sota-terveys-ja-hyvinvointi>

Kelan sivuilta:

[Tietoa Ukrainan sodan vaikutuksista Kelan etuuksiin - kela.fi](#)

Rajavartiolaitoksen sivuilta:

[Ukrainan sodan vaikutukset maahantuloon | Rajavartiolaitos](#)

Verohallinnon sivuilta:

[Tilapäistä suojelelun saavat - Ukrainasta saapuneet - vero.fi](#)

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän verkkosivuilta

[Etusivu - Ihmiskauppa.](#)

